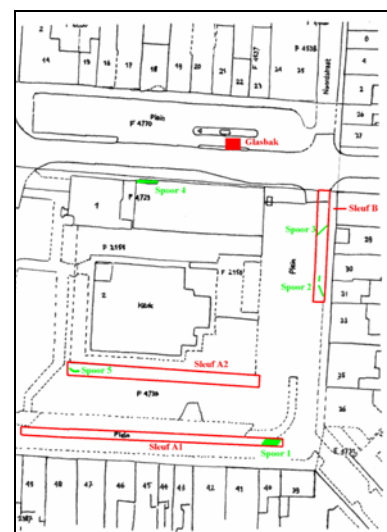
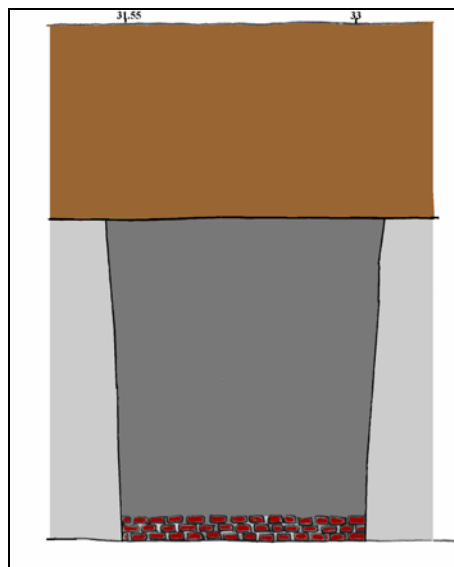
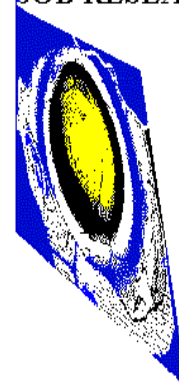

Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein, Zaamslag

L.R. van Wilgen

Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein, Zaamslag

L.R. van Wilgen

Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein, Zaamslag

L.R. van Wilgen

SOB Research,
Instituut voor Archeologisch en Aardkundig Onderzoek

© SOB Research
Heinenoord, november 2003

ISBN 90-5801-185-2

Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein, Zaamslag

Inhoud

1.	Inleiding	
1.1	Herinrichting Plein, Zaamslag	3
1.2	Opdrachtverlening	3
1.3	Doel van het onderzoek	4
1.4	Fasering	5
1.5	Onderzoeksteam	5
1.6	Woord van dank	5
2.	Onderzoekssysteem: gehanteerde methoden en technieken	7
2.1	Archiefonderzoek	7
2.2	Veldonderzoek	7
2.3	Uitwerking en rapportage	7
3.	Resultaten archiefonderzoek	9
3.1	Geologische en geomorfologische gegevens	9
3.2	Archeologische gegevens	10
3.3	Historische gegevens	15
4.	Resultaten veldonderzoek	19
4.1	Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein, Zaamslag	19
4.2	Archeologische Begeleiding Vervanging Riolering Noordstraat, Zaamslag	24
5.	Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	31
5.1	Samenvatting en conclusies	31
5.2	Aanbevelingen	32
	Literatuur	33
	Verklarende woordenlijst	35
Bijlage 1:	Archeologische en geologische tijdschaal	37
Bijlage 2:	Overzicht In Situ-vondsten Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein, Zaamslag	39
Bijlage 3:	Waarnemingen profiel westzijde Riolsleuf Noordstraat, Zaamslag	41
Bijlage 4:	Overzicht In Situ-vondsten Archeologische Begeleiding Riooltracé Noordstraat, Zaamslag	43
Bijlage 5:	SOB Research: Gegevens	45

1. Inleiding

1.1 Herinrichting Plein, Zaamslag

Aanleiding voor het archeologisch onderzoek vormt de uitvoering van werkzaamheden in het kader van het project ‘Herinrichting Plein, Zaamslag’ in het centrum van de bebouwde kom van Zaamslag, Gemeente Terneuzen. De werkzaamheden zijn gericht op het ontgraven van cunetten ten behoeve van de rijweg op het Plein en het vervangen van het riool in de Noordstraat. De planuitvoering vindt plaats in opdracht van de Gemeente Terneuzen en wordt uitgevoerd door aannemingsbedrijf BAM-NBM Wegenbouw Zuid B.V.. SOB Research heeft in opdracht van de Gemeente Terneuzen de uitvoeringswerkzaamheden archeologisch begeleid.

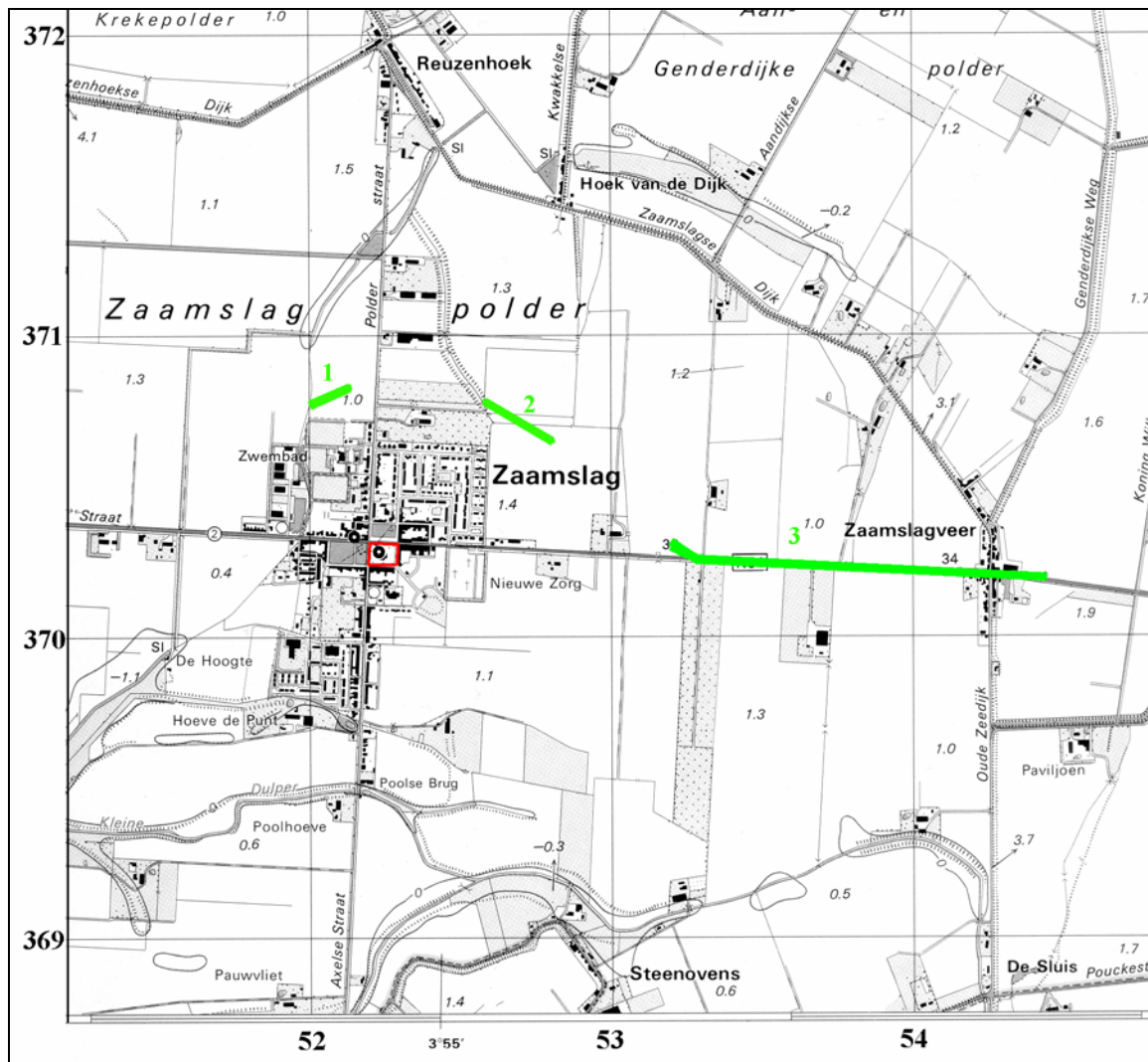

Afbeelding 1. Ligging van het onderzoeksgebied (rode stip) in Nederland.

1.2 Opdrachtverlening

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, 2de generatie; Amersfoort: 2000) wordt het plangebied weergegeven binnen een zone met een lage tot zeer lage archeologische verwachting. Op de Archeologische Monumentenkaart van de Provincie Zeeland (AMK Zeeland) wordt de kern van Zaamslag weergegeven als een stads- of dorpskern met een hoge archeologische waarde.

Op basis van de voor het gebied bestaande archeologische verwachting heeft de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ) de Gemeente Terneuzen geadviseerd de werkzaamheden in het kader van het project ‘Herinrichting Plein, Zaamslag’ onder archeologische begeleiding te doen plaatsvinden. Naar aanleiding van dit advies heeft de Gemeente Terneuzen aan SOB Research verzocht om een plan van aanpak op te stellen voor de archeologische begeleiding van de uitvoeringswerkzaamheden in het plangebied. Op basis van het door SOB Research opgestelde plan van aanpak (“Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein Zaamslag: Plan van Aanpak”, d.d. 11 april 2002) heeft de Gemeente Terneuzen op 24 april 2002 aan SOB Research opdracht verleend om de uitvoeringswerkzaamheden archeologisch te begeleiden.

Afbeelding 2. De ligging van het plangebied (rood omkaderd) in de bebouwde kom van Zaamslag. De met groen gemarkeerde zones zijn in het verleden eveneens door SOB Research onderzocht: 1. Archeologische Begeleiding Rijksweg 61, omleiding Zaamslag, RAAP-vindplaats 4; 2. Archeologische Begeleiding Rijksweg 61, omleiding Zaamslag, RAAP-vindplaats 5 (beide zie J.Ras, SOB Research; Heinenoord: 2001); 3. Aanvullende Archeologische Inventarisatie Parallelwegen N61, Zaamslag – Zaamslagveer (zie N.J.G. de Visser, SOB Research; Heinenoord: 2002).

1.3 Doel van het onderzoek

1.3.1 Opgave

De opgave voor het onderzoek door SOB Research was om de in de uitvoeringszones van het plangebied aanwezige archeologische en cultuurhistorische waarden tijdig te signaleren, te onderzoeken en te documenteren. Een praktische handelswijze was het uitgangspunt, waarbij voortdurend een belangenafweging plaats vond tussen de noodzaak van documentatie en het zo min mogelijk vertragen van de aanlegwerkzaamheden.

1.3.2 Aandachtspunten

Het onderzoek door SOB Research was hierbij gericht op de volgende aandachtspunten:

- De documentatie van aanwezige archeologische waarden;
- Een nadere bepaling van de omvang (zonerings), kwaliteit (graafheid en conserveringsstoestand), datering en aard van de hier mogelijk aanwezige vindplaats(en);
- De geologie en landschapsgeschiedenis van het gebied ter plaatse, vooral als indicatoren voor de bewoningsmogelijkheden in het verleden

1.4 Fasering

Na de opdrachtverlening is een begin gemaakt met het onderzoek. In drie uitvoeringsfasen werd naar de eindrapportage toegewerkt:

Tijdens de eerste fase werd gewerkt aan de voorbereiding van het onderzoek. Hierbij zijn diverse archieven geraadpleegd om al aanwezige archeologische, historische en geologische informatie zoveel mogelijk te kunnen benutten. In de tweede fase is de archeologische begeleiding van de uitvoeringswerkzaamheden ter plaatse uitgevoerd. Het veldwerk werd op 12 juli, 20, 28 en 29 augustus, 5, 24, 25, 26 en 27 september 2002 en op 1 oktober 2002 uitgevoerd. Gelijktijdig en direct in aansluiting op het veldwerk vond een analyse en een uitwerking van de verkregen gegevens plaats. Tenslotte is, op basis van de verkregen gegevens, een overzicht samengesteld van de aangetroffen archeologische, cultuurhistorische en aardkundige waarden. De verkregen gegevens en de daaraan verbonden conclusies zijn uitgewerkt in het nu voorliggende eindrapport.

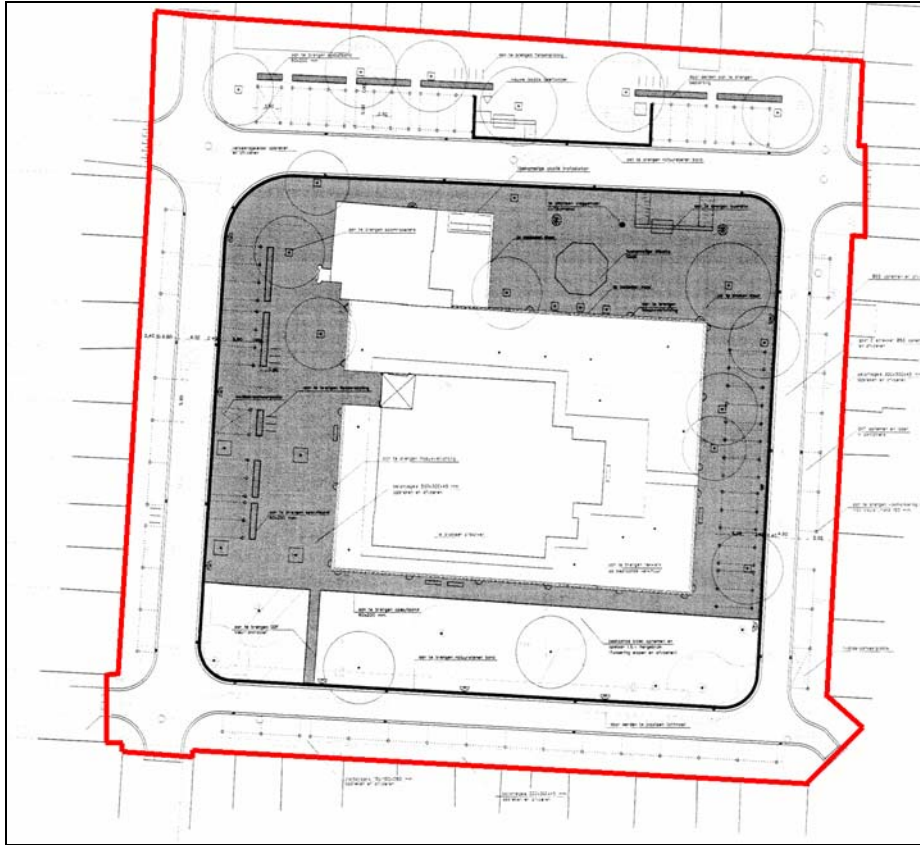
1.5 Onderzoeksteam

Het onderzoeksteam van SOB Research bestond uit:

F.M.J. Khan Mumtaz	veldwerk, gegevensverwerking, tekenwerk en digitale grafische uitwerking
F.A. van Meurs	projectcoördinatie
N.J.G. de Visser	archiefonderzoek, veldwerk, gegevensverwerking
L.R. van Wilgen	archiefonderzoek, tekenwerk, digitale grafische uitwerking en rapportage

1.6 Woord van dank

Er kon tijdens dit project voortvarend gewerkt worden dankzij de medewerking van velen. Namens SOB Research aan allen een woord van dank. Bijzondere dank gaat uit naar de heer E. van Willigen (Sector stadsontwikkeling en –beheer, Gemeente Terneuzen) en BAM-NBM Wegenbouw Zuid B.V..

Afbeelding 3. De door de opdrachtgever aangeleverde plankaart van het plangebied (rood omkaderd).

2. Onderzoekssysteem: gehanteerde methoden en technieken

2.1 Archiefonderzoek

Voorafgaand aan en tijdens de uitvoering van het onderzoek zijn diverse informatiebronnen en archieven geraadpleegd. Onder meer zijn hierbij de archieven van het Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen/TNO (NITG/TNO), de Topografische Dienst, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB-ARCHIS) en het Zeeuws Archief geraadpleegd. Tevens kon gebruik worden gemaakt van de verslaglegging van reeds eerder te Zaamslag uitgevoerd archeologisch onderzoek: B. Jansen: Rijksweg 61, Omleiding Zaamslag, Gemeente Terneuzen: een Aanvullende Archeologische Inventarisatie, RAAP-rapport 54; Amsterdam: juni 2000; G. Tichelman: Aanvullend Archeologisch Onderzoek in Zaamslag, Gemeente Terneuzen, ADC Rapport 62; Bunschoten, november 2000; J. Ras: Archeologische Begeleiding Rijksweg 61, omleiding Zaamslag, Gemeente Terneuzen, SOB Research; Heinenoord: mei 2001 en N.J.G. de Visser: Aanvullende Archeologische Inventarisatie Parallelwegen N 61, Zaamslag- Zaamslagveer, SOB Research; Heinenoord: oktober 2002. Daarnaast is ook van de beschikbare plankaart van het onderzoeksgebied gebruik gemaakt.

2.2 Veldonderzoek

De archeologische begeleiding was gericht op het tijdig signaleren en documenteren van aanwezige archeologische sporen, die als gevolg van de aanlegwerkzaamheden (uitgraven cunetten op het Plein en uitgraven rioolsleuf in de Noordstraat) verloren zouden gaan. Een praktische handelswijze was hierbij het uitgangspunt, waarbij voortdurend een belangenafweging plaats vond tussen de noodzaak van documentatie en het zo min mogelijk vertragen van de aanlegwerkzaamheden. Het archeologisch onderzoek mocht de voortgang van de werkzaamheden niet of zo min mogelijk belemmeren. Hieruit volgde dat de waarnemingstijd beperkt was, waarbij bovendien de waarnemingscondities sterk wisselden en niet altijd optimaal waren (zie ook Handboek van ROB-specificaties; 1.5. Archeologische begeleiding bodemingrepen: Amersfoort, juni 1998).

Daar waar dit in het belang van het onderzoek noodzakelijk werd geacht, werd archeologisch vondstmateriaal geborgen of werden grondmonsters genomen.

2.3 Uitwerking en rapportage

Gedurende en na de uitvoering van het veldonderzoek zijn de onderzoeksgegevens uitgewerkt en geanalyseerd. Ter afronding van het archeologisch onderzoek is het nu voorliggende eindrapport samengesteld.

3. Resultaten archiefonderzoek

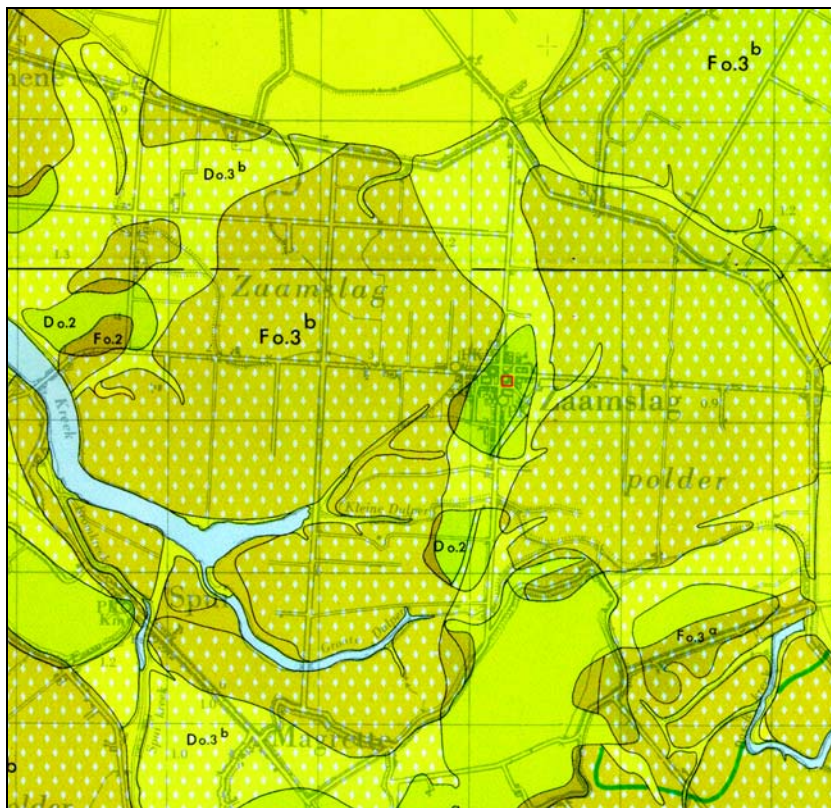
3.1 Geologische en geomorfologische gegevens

3.1.1 Bronnenonderzoek

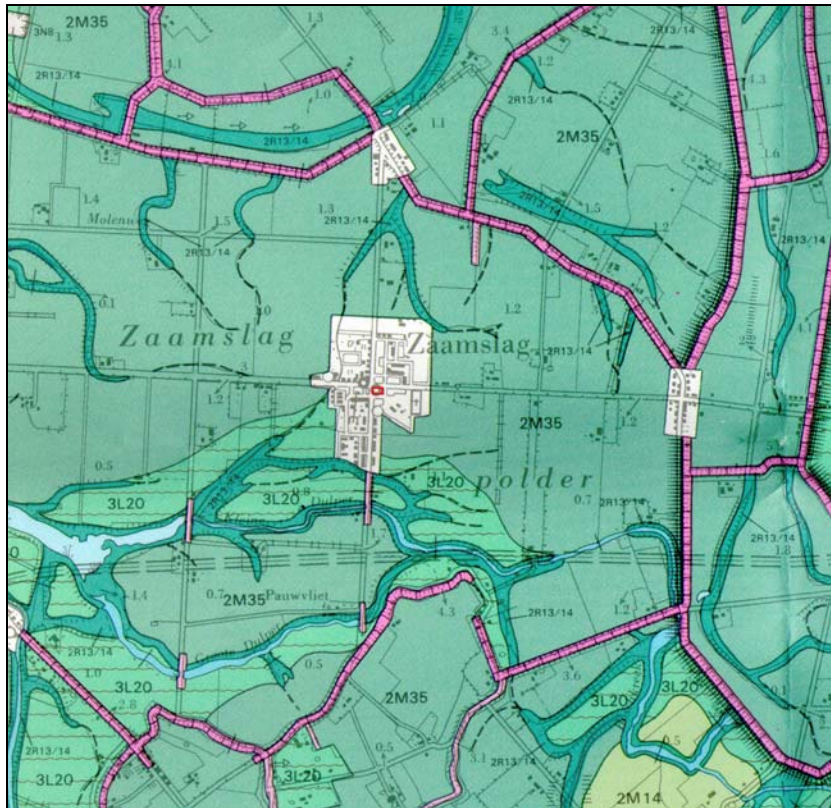
Voor een analyse van de Holocene geologische opbouw van het plangebied en de directe omgeving is vooral gebruik gemaakt van Kaartblad Zeeuwsch-Vlaanderen Oostblad van de Geologische Kaart van Nederland, schaal 1 : 50.000, en Kaartblad Zeeuwsch-Vlaanderen van de Geomorfologische Kaart van Nederland, schaal 1 : 50.000. Een nadeel bij het gebruik is de relatieve grofschaligheid van beide kaarten; de informatie is niet bedoeld en ook niet bruikbaar voor een beoordeling op perceelniveau. Wel bieden de kaarten kaders voor de globale inschatting van de geologische en paleogeografische situatie.

3.2.1 Geologische opbouw

Op de Geologische Kaart van Nederland, Blad Zeeuwsch-Vlaanderen Oost, schaal 1 : 50.000, wordt ter plaatse van het plangebied het voorkomen van een brede Duinkerke 2- inversierug weergegeven (Afbeelding 4). De inversierug is het restant van een kreek die hier in de Duinkerke 2-periode (circa 250 – 600 A.D.) heeft gestroomd. Nadat de geul was opgevuld met zandig materiaal, kwam deze door omkeerklink als een hoger gelegen rug in het omringende landschap te liggen. Deze hoger gelegen zone bood gunstige mogelijkheden voor bewoning. Ten westen en ten oosten van deze zone met code Do.2 wordt een zone weergegeven met Afzettingen van Duinkerke, ontwikkeld als Duinkerke 3B-afzettingen, mogelijk op Duinkerke 3A-afzettingen, op Duinkerke 2-afzettingen, op Hollandveen, op Pleistoceen dekzand (code Fo.3b).

Afbeelding 4. De ligging van het plangebied (rood omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van de Geologische Kaart van Nederland, Kaart Zeeuwsch-Vlaanderen, Oostblad. Schaal 1 : 50.000.

Afbeelding 5. De ligging van het plangebied (rood omkaderd) in de niet-gekarteerde bebouwde kom van Zaamslag, geprojecteerd op een uitsnede van de Geomorfologische Kaart van Nederland, Blad Zeeuwsch-Vlaanderen. Schaal 1 : 50.000.

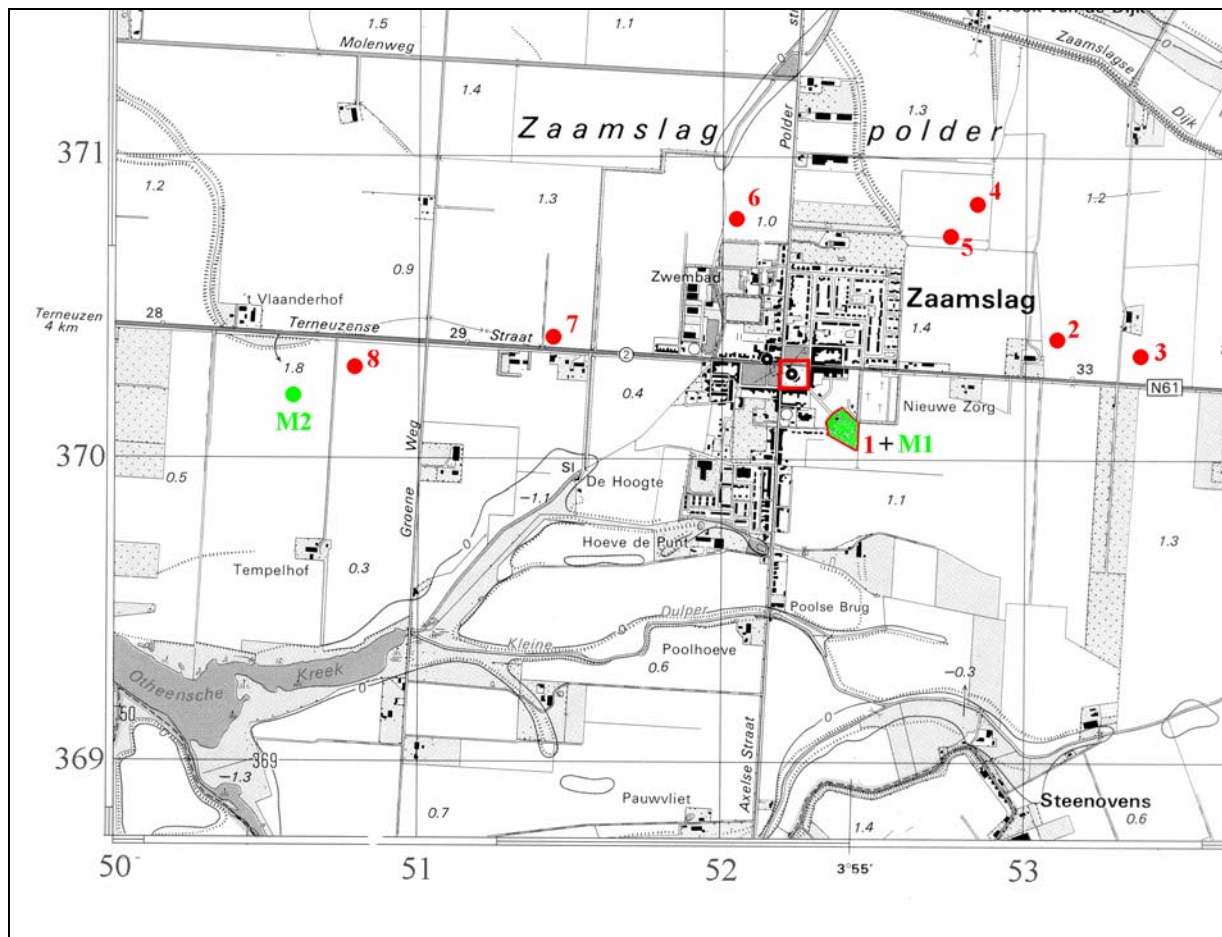
Op de Geomorfologische Kaart van Nederland, Blad Zeeuwsch-Vlaanderen, schaal 1 : 50.000 (Afbeelding 5), wordt het plangebied weergegeven als gelegen binnen een zone die als vlakte van getijafzettingen wordt omschreven (code 2M35).

3.2 Archeologische gegevens

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, 2de generatie; Amersfoort: 2000) wordt het plangebied weergegeven binnen een zone met een lage tot zeer lage archeologische verwachting. Op de Archeologische Monumentenkaart van de Provincie Zeeland (AMK Zeeland) wordt de kern van Zaamslag weergegeven als een stads- of dorpskern met een hoge archeologische waarde.

In ARCHIS (het centrale archief voor de bekende archeologische vindplaatsen in Nederland) wordt de oude dorpskern van Zaamslag met een datering in de Late Middeleeuwen/ Nieuwe Tijd als beschermd monument met een status als meldingsgebied met wetenschappelijke waarde vermeld (CMA-nr (Monnr) 67F-009 (13475)). Daarnaast worden in ARCHIS voor het grondgebied van Zaamslag 12 waarnemingen en nog 2 terreinen met een archeologische status vermeld. In een straal van circa 1250 rondom het plangebied betreft het:

Vondstlocatie 1 (zie voor positie van de waarnemingen en monumenten Afbeelding 6): Op circa 300 meter ten zuidoosten van het plangebied is door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in 1983 en 1987 een laatmiddeleeuwse motte, de Torenberg of Torenhoeve, onderzocht. De motte of vliedberg is een voortzetting van een huisterp uit de Vroege Middeleeuwen. De toren op de motte is gebouwd rond 1385 A.D. en werd in 1693 A.D. verwoest (waarnemingsnummers 21119 en 29928; ROB-objectnummers 54FN-1 en 54FN-6).

Afbeelding 6. Ligging van de in ARCHIS bekende vindplaatsen en vondsten (in rood, genummerd) en archeologische monumenten (in groen, genummerd), geprojecteerd op een uitsnede van de Topografische Kaart van Nederland. De oude dorpskern van Zaamslag heeft een status als beschermd, archeologisch monument. Schaal 1 : 25.000.

Vondstlocatie 2: Op circa 950 meter ten oosten van het plangebied werd bij een door Regionaal Archeologisch Archiverings Project (RAAP) in 1999 uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie op het toekomstige tracé van Rijksweg N61, Omleiding Zaamslag, in drie boringen in de top van dekzandafzettingen houtskool aangetroffen (B. Jansen, RAAP, 2000). De vindplaats, die op basis van de diepteligging in het Paleolithicum tot en met het Vroeg Neolithicum gedateerd kan worden, is afgedekt door een pakket veen, waardoor er sprake van een goede conservering zal zijn. Daar de kans op versterking van de vindplaats door de ter plaatse uit te voeren grondwerkzaamheden als gering werd beschouwd, is door RAAP voor de vindplaats geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd (waarnemingsnummer 138873; ROB-objectnummer 54FN-12).

Vondstlocatie 3: Op circa 1175 meter ten oosten van het plangebied werd bij een door Regionaal Archeologisch Archiverings Project (RAAP) in 1999 uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie op het toekomstige tracé van Rijksweg N61, Omleiding Zaamslag, in drie boringen op een diepte vanaf 0.35 beneden maaiveld puin aangetroffen (B. Jansen, RAAP, 2000). Aan het oppervlak werden fragmenten rood- en grijsbakkend aardewerk en fragmenten van kloostermoppen met zoutglazuur aangetroffen. De omvang van de oppervlakteconcentratie bedraagt 20 x 20 meter. Op basis van het grijsbakkend aardewerk wordt de vindplaats in de Late Middeleeuwen gedateerd (waarnemingsnummer 138878; ROB-objectnummer 54FN-16).

Vondstlocatie 4: Op circa 800 meter ten noordoosten van het plangebied werd bij een door Regionaal Archeologisch Archiverings Project (RAAP) in 1999 uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie op het toekomstige tracé van Rijksweg N61, Omleiding Zaamslag, in twee boringen in de top van dekzandafzettingen houtskool aangetroffen (B. Jansen, RAAP, 2000). De vindplaats, die op basis van de diepteligging in het Paleolithicum tot en met het Vroeg Neolithicum gedateerd kan worden, is afgedekt door een pakket veen, waardoor er sprake van een goede conservering zal zijn. Daar de kans op verstoring van de vindplaats door de ter plaatse uit te voeren grondwerkzaamheden als gering werd beschouwd, is door RAAP voor de vindplaats geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd (waarnemingsnummer 138874; ROB-objectnummer 54FN-13).

Vondstlocatie 5: Op circa 700 meter ten noordoosten van het plangebied werd bij een door Regionaal Archeologisch Archiverings Project (RAAP) in 1999 uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie op het toekomstige tracé van Rijksweg N61, Omleiding Zaamslag, ten oosten van de Polderstraat een laat-middeleeuwse bewoningslocatie (huisplaats) aangetroffen (B. Jansen, RAAP, 2000). De vindplaats is gelegen op de flank van een uit Duinkerke 2-afzettingen opgebouwde kreekrug. De vindplaats kon bij een door RAAP uitgevoerd waarderend onderzoek (AAI-2) in zuidoostelijke en noordwestelijke richting worden begrensd. Naar RAAP is de vindplaats, die doorsneden wordt door een Duinkerke 3-geul, gedurende de laat-middeleeuwse overstromingen deels geërodeerd. Dit zou blijken uit de aanwezigheid van een vuile laag ter weerszijden van de geul (waarnemingsnummer 138877; ROB-objectnummer 54FN-15).

In 2000 is op deze vindplaats door het Archeologisch Dienstencentrum (ADC) een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) door middel van 4 proefsleuven uitgevoerd. Op basis van de in de proefsleuven aangetroffen grondsporen werd vermoed dat in de buurt van de vindplaats een middeleeuwse boerderij moest liggen. Aanbevolen werd dan ook om het gehele tracégedeelte ter hoogte van deze vindplaats archeologisch te doen begeleiden (G. Tichelman, ADC, 2000).

In 2001 zijn de graafwerkzaamheden in het kader van de omleiding van Rijksweg N61 te Zaamslag door SOB Research archeologisch begeleid. Tijdens de begeleiding werden ter hoogte van deze door RAAP ontdekte vindplaats verschillende archeologische sporen aangetroffen. Het betreft de restanten van dieper liggende sporen, zoals afvalkuilen en geulvullingen, die in de periode 1400 – 1550 A.D of de Nieuwe Tijd (1550 A.D. – heden) kunnen worden gedateerd. De sporen liggen op of in de top van Duinkerke 2-afzettingen en worden afgedekt door een laag grijze klei. Deze grijze kleilaag bevat alleen daar waar sporen aanwezig zijn vondstmateriaal en krijgt daardoor het karakter van een vuile laag. De grijze kleilaag wordt afgedekt door geelbruine afzettingen van Duinkerke 3B. Op basis van de ter plaatse gedane waarnemingen kan de grijze kleilaag worden opgevat als een natuurlijke afzetting, die aan overstromingen in de periode 1450-1550 A.D kan worden gerelateerd. Deze overstromingen blijken weinig erosief van karakter te zijn geweest. De aantasting van de vindplaats lijkt eerder een gevolg te zijn van landbouwactiviteiten die plaatsvonden voor de afzetting van de geelbruine Duinkerke 3B-afzettingen. De ter plaatse aangetroffen sporen duiden op de aanwezigheid van een nederzettingsterrein, maar de resten van daadwerkelijke bewoning zullen zich op de meer westelijk gelegen Duinkerke 2-inversierug bevinden. Omdat alle archeologische sporen binnen het kader van de Archeologische Begeleiding voldoende konden worden gedocumenteerd, heeft het onderzoek van de vindplaats niet geleid tot een advies tot een Definitief Archeologisch Onderzoek (DAO) (J.Ras, SOB Research, 2001).

Vondstlocatie 6: Op circa 500 meter ten noordwesten van het plangebied werd bij een door Regionaal Archeologisch Archiverings Project (RAAP) in 1999 uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie op het toekomstige tracé van Rijksweg N61, Omleiding Zaamslag, ten westen van de Polderstraat een laat-middeleeuwse bewoningslocatie (huisplaats) aangetroffen (B. Jansen, RAAP, 2000). De vindplaats is gelegen op de flank van een uit Duinkerke 2-afzettingen opgebouwde kreekrug. De vindplaats is door RAAP middels een waarderend onderzoek (AAI-2) nader onderzocht. Volgens RAAP is de vindplaats als gevolg van enkele laat-middeleeuwse overstromingen deels geërodeerd. Dit zou blijken uit de aanwezigheid van een vuile laag (waarnemingsnummer 138876; ROB-objectnummer 54FN-14).

In 2001 zijn de graafwerkzaamheden in het kader van de omleiding van Rijksweg N61 te Zaamslag door SOB Research archeologisch begeleid. Tijdens de begeleiding werden ter hoogte van deze door RAAP ontdekte vindplaats verschillende archeologische sporen aangetroffen. Het betreft de restanten van dieper liggende sporen, zoals afvalkuilen en geulvullingen, die in de periode 1400 – 1550 A.D of de Nieuwe Tijd (1550 A.D. – heden) kunnen worden gedateerd. De sporen liggen op of in de top van Duinkerke 2-afzettingen en worden afgedekt door een laag grijze klei. Deze grijze kleilaag bevat alleen daar waar sporen aanwezig zijn vondstmateriaal en krijgt daardoor het karakter van een vuile laag. De grijze kleilaag wordt afgedekt door geelbruine afzettingen van Duinkerke 3B. Op basis van de ter plaatse gedane waarnemingen kan de grijze kleilaag worden opgevat als een natuurlijke afzetting, die aan overstromingen in de periode 1450-1550 A.D kan worden gerelateerd. Deze overstromingen blijken weinig erosief van karakter te zijn geweest. De aantasting van de vindplaats lijkt eerder een gevolg te zijn van landbouwactiviteiten die plaatsvonden voor de afzetting van de geelbruine Duinkerke3B-afzettingen.

Opvallend was het aantreffen van een productieplaats voor de fabricage van baksteen, in de vorm van een veldoven en afvalkuilen met misbaksels en halffabrikaten. De vindplaats wordt door SOB Research niet als nederzettingsterrein, maar als productielocatie of activiteitenzone in de nabijheid van een nederzettingsterrein geïnterpreteerd. De daadwerkelijke bewoning zal zich naar alle waarschijnlijkheid op de meer oostelijk gelegen Duinkerke 2-inversierug bevinden. Omdat alle archeologische sporen binnen het kader van de Archeologische Begeleiding voldoende konden worden gedocumenteerd, heeft het onderzoek van de vindplaats niet geleid tot een advies tot een Definitief Archeologisch Onderzoek (DAO) (J.Ras, SOB Research, 2001).

Vondstlocatie 7: Op circa 750 meter ten westen van het plangebied werd bij een door Regionaal Archeologisch Archiverings Project (RAAP) in 1999 uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie op het toekomstige tracé van Rijksweg N61, Omleiding Zaamslag, in 1 boring in de top van dekzandafzettingen houtskool aangetroffen (B. Jansen, RAAP, 2000). De vindplaats, die op basis van de diepteligging in het Paleolithicum tot en met het Vroeg Neolithicum gedateerd kan worden, is afgedekt door een pakket veen, waardoor er sprake van een goede conservering zal zijn. Daar de kans op verstoring van de vindplaats door de ter plaatse uit te voeren grondwerkzaamheden als gering werd beschouwd, is door RAAP voor de vindplaats geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd (waarnemingsnummer 138875; ROB-objectnummer 54FN-11).

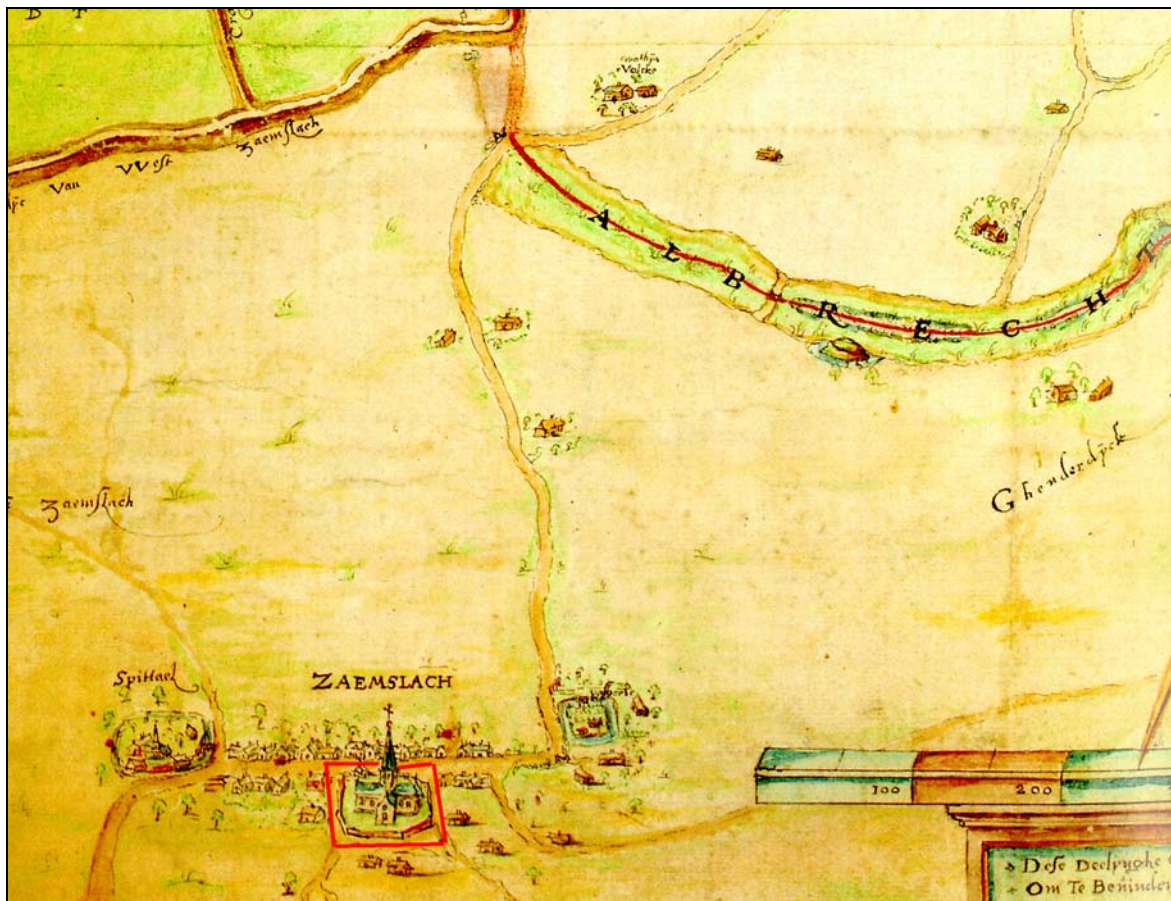
In 2000 is door het Archeologisch Dienstencentrum (ADC) op deze locatie een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) uitgevoerd. Onder Duinkerke 3-afzettingen werd op 1.00-1.50 meter beneden maaiveld een 20-40 centimeter dikke laag met vondstmateriaal uit de periode 1300-1600 A.D. aangetroffen. Deze laag werd door het ADC geïnterpreteerd als stortlaag; er moest worden gedempt omdat het gebied in 1584 gedurende de Tachtigjarige oorlog onder water was gezet. Onder de stortlaag werden enkele sporen in de vorm van paalkuilen, greppels en kringgreppels aangetroffen, die op basis van het aangetroffen vondstmateriaal in de periode 1300-1550 A.D. worden gedateerd. Volgens het ADC zal er waarschijnlijk een laatmiddeleeuwse huisplaats in de buurt liggen (G. Tichelman, ADC, 2000) (waarnemingsnummer 44548; ROB-objectnummer 54FN-11).

Vondstlocatie 8: Op circa 1250 meter ten westen van het plangebied werd bij een door Regionaal Archeologisch Archiverings Project (RAAP) in 1999 uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie op het toekomstige tracé van Rijksweg N61, Omleiding Zaamslag, net ten westen van het tracé een vindplaats ontdekt. Het betreft een oppervlakteconcentratie van circa 75 x 50 meter. Aangetroffen werden fragmenten van grijs- en roodbakkend aardewerk uit de Late Middeleeuwen. Tevens werden veel fragmenten van kloostermoppen met zoutglazuur en leisteentjes aangetroffen. Afgaande op het aardewerk en de hoeveelheid puin is het volgens RAAP aannemelijk dat hier een gebouw, mogelijk het voormalig Maria-hospitaal, heeft gestaan (waarnemingsnummer 138879; ROB-objectnummer 54FN-17).

Naast deze waarnemingen en de vermelding van de dorpskern van Zaamslag als beschermd monument worden in ARCHIS voor Zaamslag nog twee terreinen met een beschermde status vermeld. Het betreft:

Monument 1: Op circa 300 meter ten zuidoosten van het plangebied is door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in 1983 en 1987 een laatmiddeleeuwse motte, de Torenberg of Torenhoeve, onderzocht. De motte of vliedberg is een voortzetting van een huisterp uit de Vroege Middeleeuwen. De toren op de motte is gebouwd rond 1385 A.D. en werd in 1693 A.D. verwoest. Deze locatie heeft als vlakelement met een wetenschappelijke, cultuur-historische en zichtbare waarde de status van beschermd monument (CMA-nr (Monnr) 67F-003 (1427)).

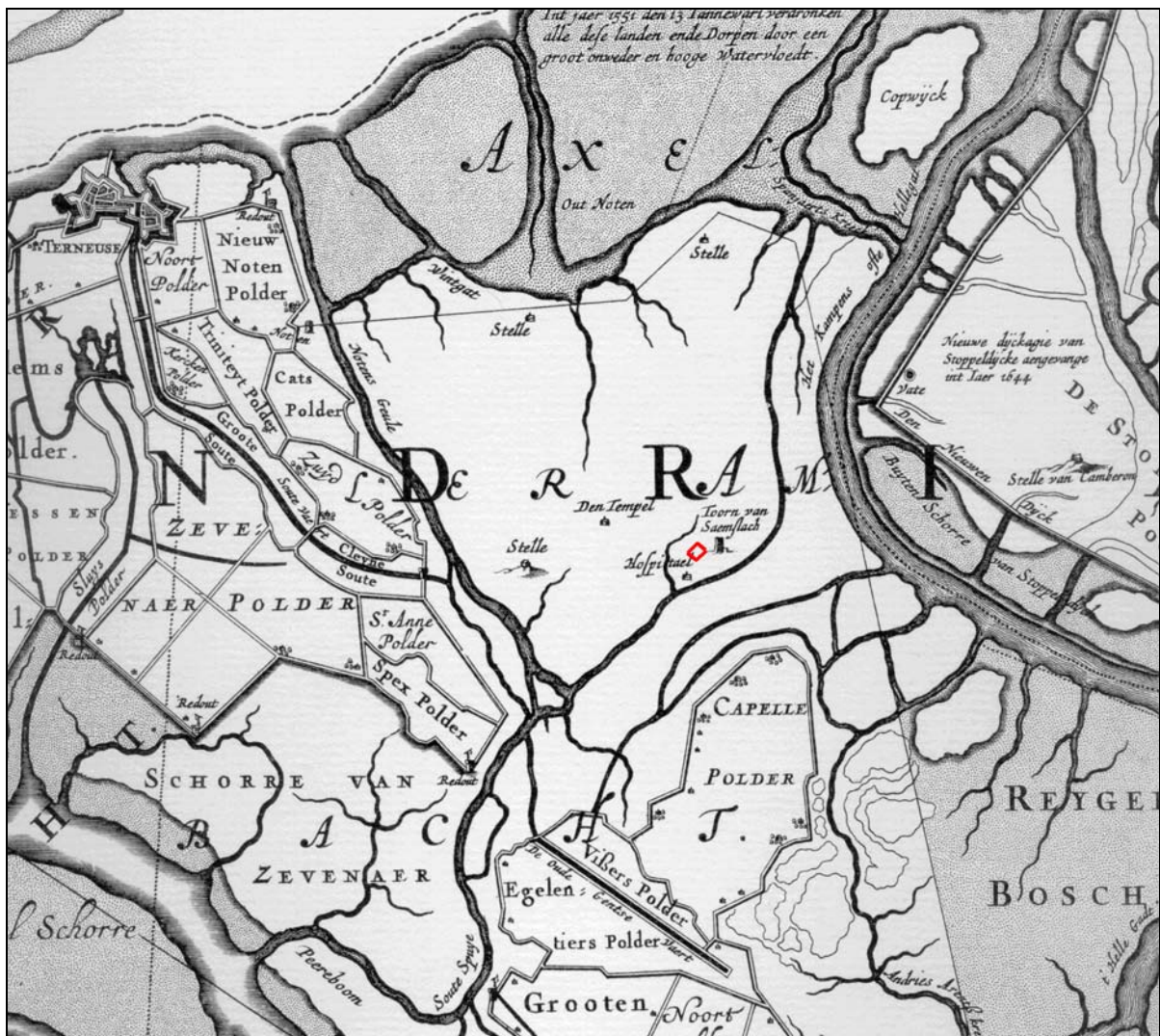
Monument 2: Op deze locatie op circa 1375 meter ten westen van het plangebied bevinden zich de resten van een kloostercomplex uit de Late Middeleeuwen. Oorspronkelijk was dit complex de commanderie van de Tempeliers. In 1312 A.D. is dit complex overgegaan in handen van de Johannieters. Het terrein met een wetenschappelijke en zichtbare waarde heeft een beschermde status als meldingsgebied (CMA-nr (Monnr) 67F-002 (2484)).

Afbeelding 7. 'Zaemslach' afgebeeld op een kaart van Pieter Pourbus uit 1571, gekopieerd door Pieter Claeissens in 1601. De ligging van het plangebied Plein is met een rode omkadering gemarkeerd.

3.3 Historische gegevens

De eerste vermelding van het dorp Zaamslag dateert uit 1163. Het lag samen met de inmiddels verdrongen dorpen Aendijke, Genderdike en Othene op het eiland van Zaamslag. De vroegste bewoning heeft zich waarschijnlijk rondom een motte of vliedberg geconcentreerd. De omgeving van Zaamslag werd al vroeg bedijkt, maar overstromingen in de 13de eeuw maakten van Zaamslag weer een eiland. Ook in de Late Middeleeuwen is het gebied vele malen overstroomd; onder andere zijn overstromingen in 1375, 1376, 1394, 1404, 1421, 1530 en 1570 gedocumenteerd. In 1586 (of 1583/1584, zie Van Rummelen, 1977, 47), gedurende de Tachtigjarige Oorlog, werd Zaamslag in de strijd tegen de Spanjaarden onder water gezet. Bij deze overstromingen zullen zeker niet over grote afstanden stukken land zijn weggevaagd. Het land kwam weliswaar onder water te staan, maar dit had juist een rustige sedimentatie tot gevolg. Erosie zal met name hebben plaatsgevonden in de geulen en daar waar zeegaten werden geslagen. Na de Tachtigjarige Oorlog werd het schorregebied rond Zaamslag weer bedijkt.

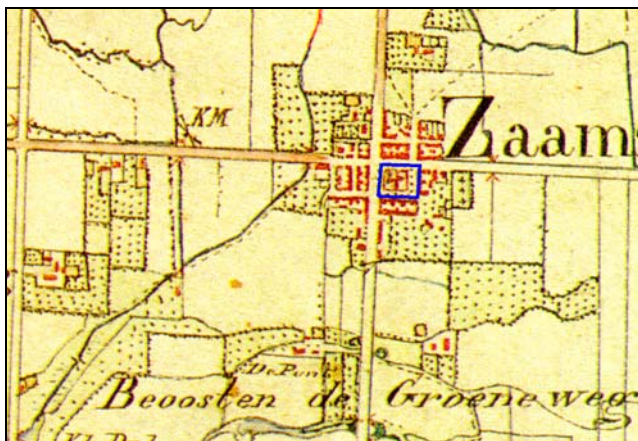

Afbeelding 8. Uitsnede van de Visscher-Romankaart van Zeeland uit 1655, met daarop weergegeven de 'Toorn van Saemslach', het 'Hospitaal' en 'Den Tempel'. Voorbij Zaamslag verloopt aan de oostzijde een geul, die aftakt van de Notens Geule en uitmondt in de Spanjaerts Kreek. Een kleine aftakking van deze geul verloopt ten westen van het Hospitaal. De ligging van het plangebied Plein is met een rode omkadering gemarkeerd.

Zaamslag is op een aantal kaarten vanaf het midden van de 16de eeuw goed gedocumenteerd. Op een kaart uit 1560 (zie Afbeelding 7) wordt Zaemslach vrij gedetailleerd weergegeven. Opvallende bouwwerken zijn de kerk en het aan de zuidzijde van het dorp gelegen 'Spittaet' van de Tempeliers. Het terrein rond de kerk is ommuurd en zal ook als begraafplaats zijn gebruikt. De bewoning bevindt zich ter weerszijden van een doorgaande weg. Daarnaast zijn met name ter hoogte van de kerk aan de oostzijde van het dorp nog wat losse huizen zichtbaar. Op de kaart wordt ook het kasteel van Zaamslag weergegeven, gelegen op een terrein, dat omgeven wordt door een gracht. Op een kaart van Christiaan Sgroten uit 1573 wordt het dorp Zaemslacht en omgeving weergegeven, maar details zijn op deze kaart niet zichtbaar. In 1586 wordt het gebied rondom Zaamslag onder water gezet.

Op de Visscher-Romankaart van Zeeland uit 1655 (zie Afbeelding 8) is te zien dat het gebied waar het huidige plangebied ligt, deel uitmaakt van een onbedijkt schorrengebied. Een aantal in dit schorrengebied nog herkenbaar aanwezige, historische bouwwerken worden weergegeven: de 'Toorn van Saemslach', 'den Tempel', de voormalige commanderie van de Tempeliers, en het bij de Tempel behorende 'Hospitaal'.

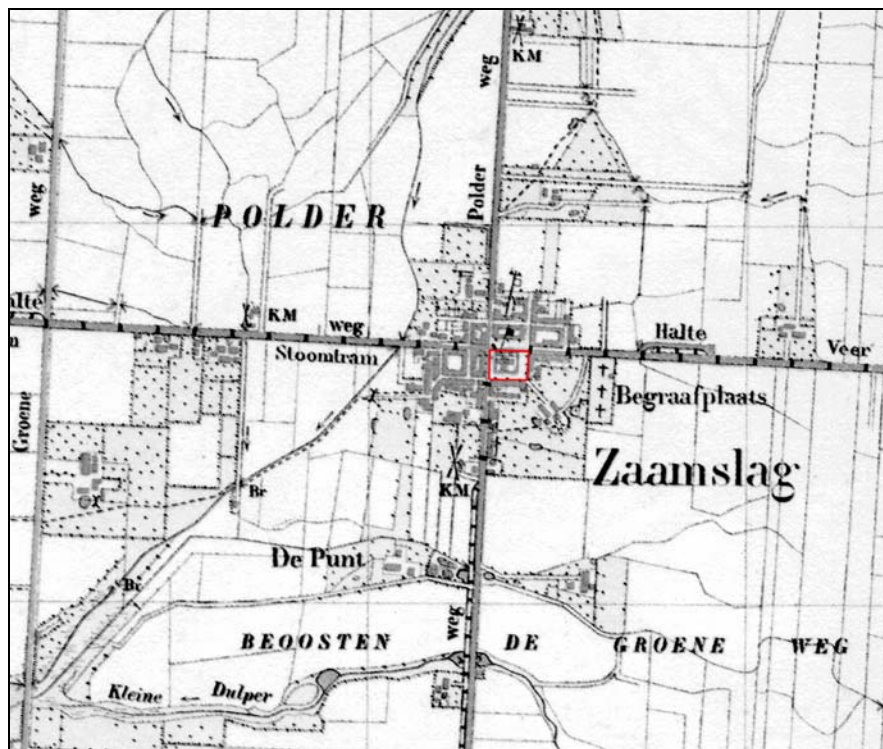
Op een kaart uit de Atlas van Hattinga van Staats-Vlaanderen, deel IV, nr. 27 uit 1746, naar een kaart van J. Wissche uit 1650, is zichtbaar dat het plangebied deel uitmaakt van inmiddels bedijkt gebied. Afgaande op de informatie op deze kaart heeft de herbedijking van de Polder Zaamslag in ieder geval vóór 1650 plaatsgevonden. Op de kaart (niet afgebeeld) is het vierkant dat werd afgebakend voor het nieuwe dorp Zaamslag duidelijk herkenbaar. Dit vierkant (plein) vormt het centrum van een kruis van een viertal loodrechte wegen, die naar Zaamslag toelopen.

Afbeelding 9. Ligging van het plangebied (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van een historische kaart uit 1860.

Op een historische kaart uit 1860 wordt duidelijk de locatie van de kerk op het Plein weergegeven (zie Afbeelding 9). De oostzijde van het Plein is als tuinen in gebruik. Aan de oost en de zuidzijde van het Plein wordt bebouwing weergegeven. Ten oosten van Zaamslag is langs de Veerweg het kerkhof zichtbaar, waaruit zou kunnen worden opgemaakt dat er niet langer bij de kerk begraven werd.

Op de historische kaart van 1918 (Historische Atlas Zeeland, Blad 718) wordt op het Plein bebouwing weergegeven (zie Afbeelding 10). Parallel aan de Veerweg en de Terneuzense weg verloopt oost-west een verbinding per stoomtram, die het Plein kruist. Ten oosten van Zaamslag ligt een halte voor de stoomtram. De perceelsgrenzen die op deze kaart worden weergegeven, stammen in ieder geval al uit de 18de eeuw.

Afbeelding 10. De ligging van het plangebied (rood omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van de Topografische Kaart, Kaartblad 718 uit 1918. Schaal 1 : 20.000.

Tot 1927 werden de zijden van het plein aangeduid als Plein Noord, Plein Oost, Plein Zuid en Plein West. Op het middenstuk van het Plein bevinden zich het voormalige Gemeentehuis, de Nederlands Hervormde Kerk en een muziekkiosk. De Nederlands Hervormde Kerk werd in 1657 gesticht en werd in 1842/1843 verbeterd en verfraaid. Om deze kerk bevond zich een kerkhof. De huidige kerk stamt uit 1898, de toren uit 1877. In 1904 werd er een nieuw Gemeentehuis gebouwd op een deel van het kerkhof. Na de gemeentelijke herindeling van 1960, waarbij Zaamslag aan de Gemeente Terneuzen werd toegevoegd, is het voormalige Gemeentehuis als brandweerkazerne in gebruik. Ter hoogte van Plein 29 is tot 1970/1971 een tankstation in gebruik geweest.

4. Resultaten veldonderzoek

4.1 Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein Zaamslag

4.1.1 Inleiding

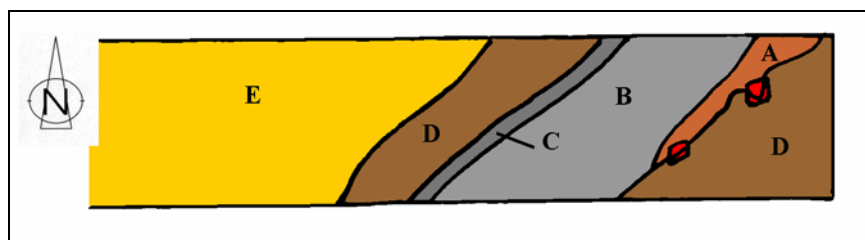
De uitvoering van de herinrichting van Plein Zaamslag en de daarmee gepaard gaande graafwerkzaamheden vond in drie fasen plaats. In een eerste fase werd gewerkt aan de zuid- en de oostzijde van het Plein, waarbij het uitgraven van een drietal sleuven (Sleuf A1, A2 en B) werd begeleid. In fase 2 werden werkzaamheden aan de noordzijde van het Plein uitgevoerd, waarbij het uitgraven van grond voor het plaatsen van een glasbak werd begeleid. In fase 3 werden werkzaamheden aan de westzijde van het Plein uitgevoerd. De cunetten zijn tot op een diepte van circa 0.80 meter beneden maaiveld uitgegraven. Ter plaatse van de nieuw te plaatsen glasbak werd tot op een diepte van circa 2.40 meter beneden maaiveld uitgegraven. Het uitgraven vond onder begeleiding van tenminste steeds één archeoloog plaats. De hoogteligging van het maaiveld varieerde van 2.01 meter +NAP tot 2.83 meter +NAP.

Om de leesbaarheid van de aangetroffen sporen te vergroten, is ter plaatse het vlak opgeschoond, waarna de sporen zijn ingemeten en gedocumenteerd. De aangetroffen sporen zijn alleen op vlakniveau gedocumenteerd. Ze zijn niet gecoupeerd, omdat een dergelijke aantasting van de sporen buiten de voor een archeologische begeleiding geldende normen zou vallen (zie Handboek van ROB-specificaties, 1998, 1.5-5). Wel zijn de sporen op vlakniveau bemonsterd, teneinde dateerbaar vondstmateriaal te kunnen verkrijgen. In totaal konden gedurende de archeologische begeleiding van de werkzaamheden op het Plein 5 archeologische sporen worden gedocumenteerd.

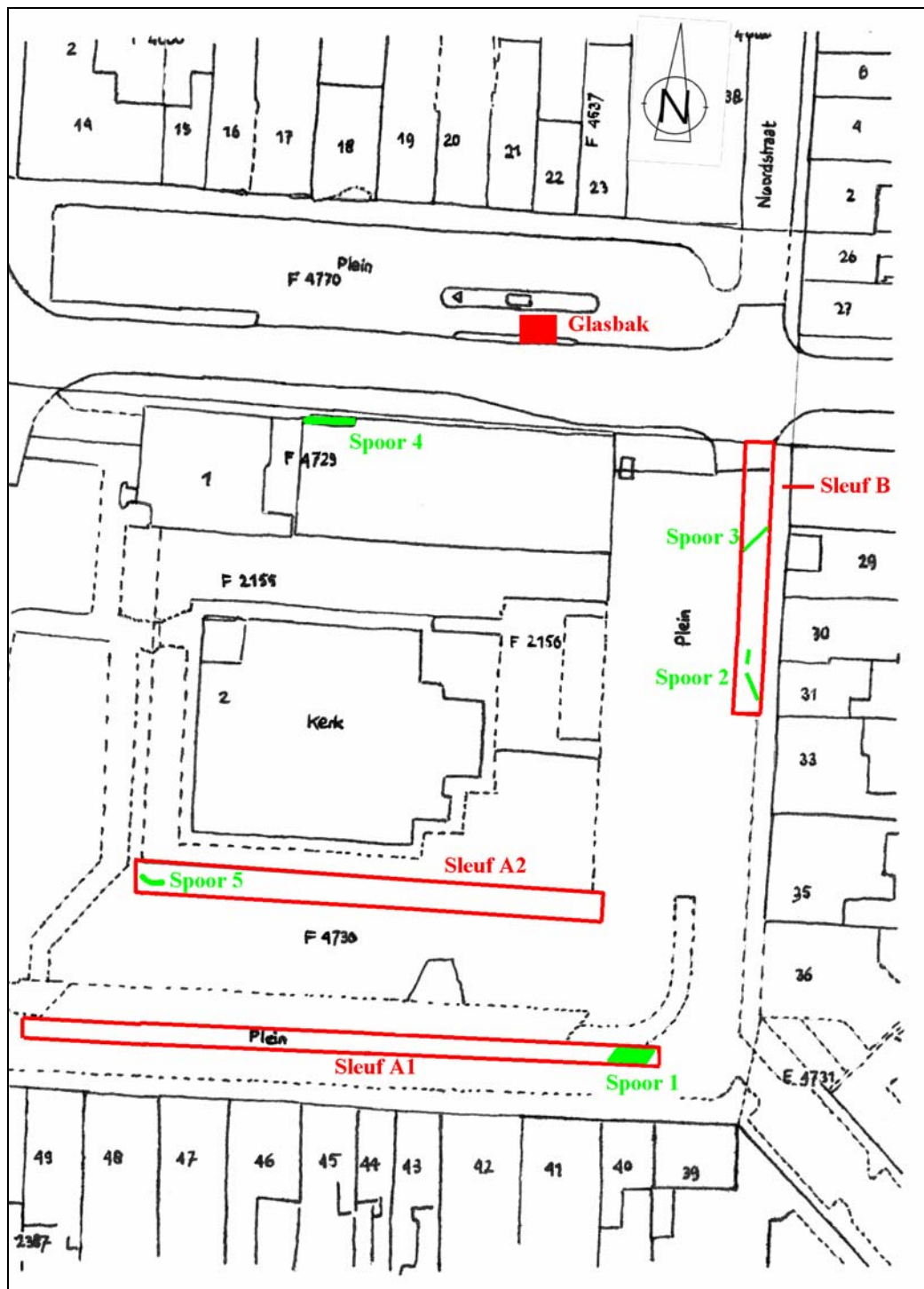
4.1.2 De Grondsporen

De tijdens de archeologische begeleiding ingemeten en gedocumenteerde grondsporen (zie Afbeelding 12) kunnen als volgt worden beschreven:

Spoor 1: dit spoor werd aangetroffen in het meest oostelijke deel van sleuf A1 (zie Afbeelding 12). Het tot op een diepte van 0.80 meter beneden maaiveld uitgegraven vlak ligt hier op een gemiddelde diepte van 1.21 meter +NAP. Het spoor betreft een noordoost-zuidwest georiënteerde greppel met een maximale breedte van 3.70 meter aan de zuidzijde en 4.40 meter aan de noordzijde. In het vlak was het spoor van oost naar west opgebouwd uit achtereenvolgens een strook roodbruin zand met ijzeroer en restanten van boomwortels (zie Afbeelding 11, A), een strook grijs, fijn zand met fosfaatresten en houtskoolspikkels (Afbeelding 11, B), een strook donkergrijs zand met puin (Afbeelding 11, C) en een strook donkerbruin tot grijs zand met puinbrokjes (Afbeelding 11, D). Ten oosten van het spoor bestond het vlak eveneens uit donkerbruin tot grijs zand met puinbrokjes. Ten westen van het spoor bestond het vlak uit matig fijn, geelgrijs zand (Afbeelding 11, E).

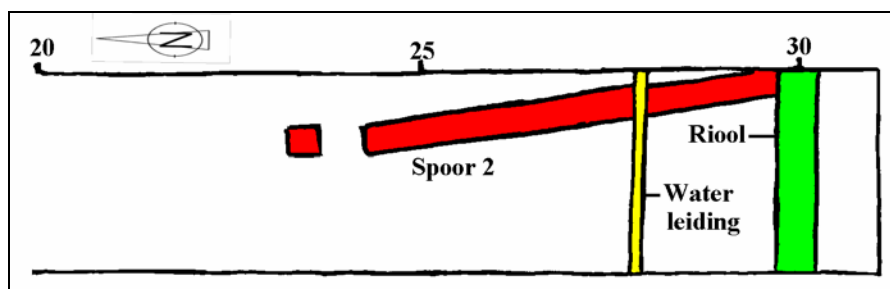

Afbeelding 11. Vlaktekening van zuidelijke uiteinde van Sleuf 1A met Spoor 1. A.: zand, roodbruin; B.: zand, grijs; C.: zand, donkergrijs met puin; D.: zand, donkerbruin/grijs; E.: zand, geelgrijs. Met rood zijn fragmenten baksteen aangeduid. Schaal 1 : 100

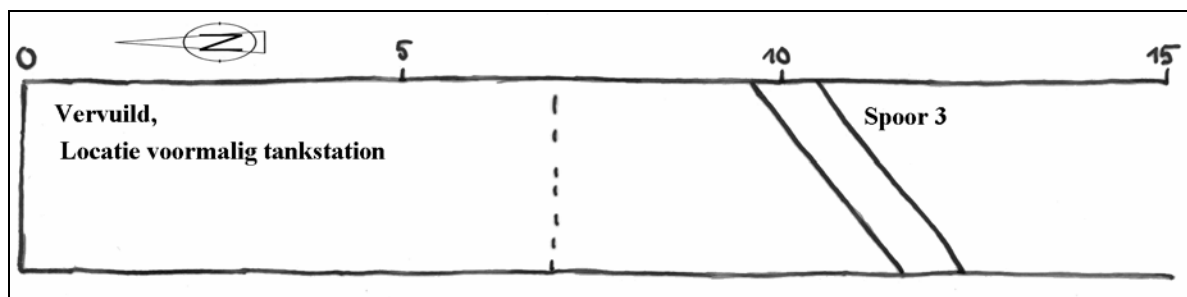
Afbeelding 12. Ligging van de verschillende sleuven (A1, A2 en B) en de locatie van de glasbak (in rood) en de tijdens de archeologische begeleiding aangetroffen sporen (in groen, genummerd), geprojecteerd op een uitsnede van de kadastrale kaart van Zaamslag. Schaal 1 : 750.

Spoor 2: dit spoor werd aangetroffen in het zuidelijke deel van de 2.60 meter brede sleuf B (zie Afbeelding 12). Het tot op een diepte van 0.80 meter beneden maaiveld uitgegraven vlak ligt hier op een gemiddelde diepte van 1.25 meter +NAP. Het spoor werd aangetroffen tussen 23.50 meter en 30 meter, gerekend vanaf het begin van de sleuf ter hoogte van de aansluiting van de Veerstraat op het Plein. Het betreft een noord/noordwest-zuid/zuidoost georiënteerde muur (mogelijke fundering) met een lengte van circa 5.50 meter en een breedte van 0.40 meter. Aan de noordzijde is na een onderbreking van 0.50 meter nog een stukje van deze muur met een lengte van 0.50 aanwezig. De oriëntatie van dit losse stuk wijkt echter af en er lijkt een knik in de muur te zitten. Waarschijnlijk is een deel van de muur hier bij graafwerkzaamheden in het verleden beschadigd geraakt. Bekend is dat hier tot in het begin van de 70'er jaren van de vorige eeuw een tankstation heeft gestaan. Op circa 30 meter loopt de muur aan de westzijde de sleuf uit. Op dit punt wordt de muur door een later ingegraven riool doorsneden. Op 1.70 meter ten noorden van deze doorsnijding door het riool wordt het spoor door een later ingegraven waterleiding nogmaals doorsneden (zie Afbeelding 13). Door te sonderen kon worden vastgesteld dat de onderzijde van de muur zich op 1.00 meter beneden maaiveld (1.05 meter +NAP) bevond. Dit betekent dat 0.20 meter van het muurwerk in opstand bewaard is gebleven. Naar een mondelinge mededeling van dhr. G. de Zeeuw van het Schelpenmuseum zijn bij rioleringswerkzaamheden onder de huidige straat ten oosten van de locatie van Spoor 2 gelijkwaardige muurresten aangetroffen. De vulling van de insteek naast het muurtje bestond uit donkergrijsbruin, matig fijn en licht kleiig zand met veel houtskool. Uit de vulling konden enkele fragmenten van roodbakkend aardewerk uit de Nieuwe Tijd (16de / 17de eeuw) worden geborgen.

Afbeelding 13. Vlaktekening van zuidelijke deel van Sleuf B met Spoor 2. Schaal 1 : 100.

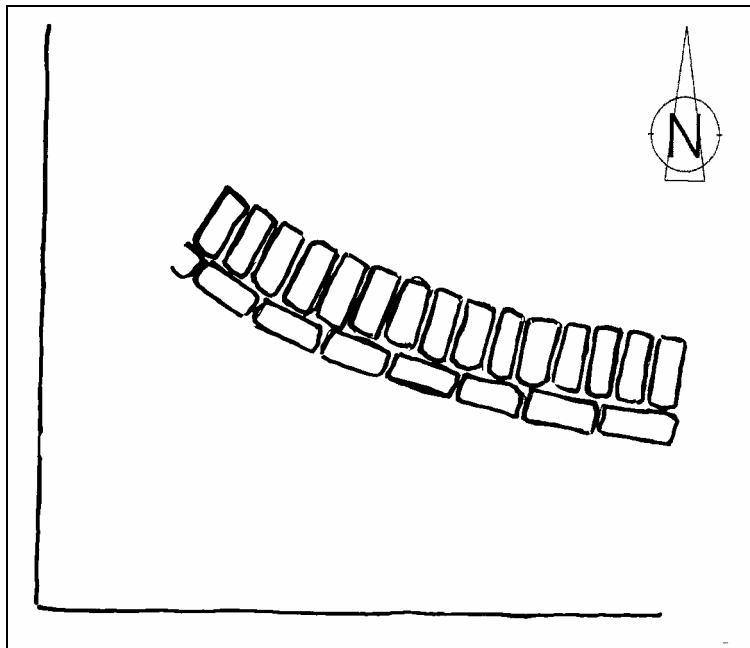
Spoor 3: dit spoor werd aangetroffen in het noordelijke gedeelte van de 2.60 meter brede sleuf B (zie Afbeelding 12). Het tot op een diepte van 0.80 meter beneden maaiveld uitgegraven vlak ligt hier op een gemiddelde diepte van 1.34 meter +NAP. Het spoor werd aangetroffen tussen 10.00 meter en 12.50 meter, gerekend vanaf het begin van de sleuf ter hoogte van de aansluiting van de Veerstraat op het Plein. Het betreft een noordoost-zuidwest georiënteerde, 0.60 meter brede greppel of sloot. De vulling bestaat voor een groot deel uit fragmenten puin. Uit de vulling kon een aantal fragmenten van roodbakkend aardewerk uit de Nieuwe Tijd (16de / 17de eeuw) worden geborgen.

Afbeelding 14. Vlaktekening van het noordelijke deel van Sleuf B met Spoor 3. Schaal 1 : 100.

Spoor 4: dit spoor werd aangetroffen aan de noordzijde van het Plein (zie Afbeelding 12). Het betreft een gedeelte van een 2-steens brede muur met een lengte van circa 6.00 meter. Het muurwerk werd aangetroffen op een diepte van 0.30 meter beneden maaiveld (circa 2.50 meter +NAP). De 0.48 meter brede muur was opgebouwd uit twee naast elkaar geplaatste bakstenen met een formaat van 24x12x?.

Spoor 5: dit spoor werd aangetroffen in het westelijke gedeelte van sleuf A2 (zie Afbeelding 12). Het tot op een diepte van 0.80 meter beneden maaiveld uitgegraven vlak ligt hier op een gemiddelde diepte van 1.26 meter +NAP. Het betreft een restant muurwerk met een lengte van 1.45 meter. De 0.40 meter brede muur is opgebouwd uit IJsselstenen met een formaat van 18x9x? (zie Afbeelding 15).

Afbeelding 15. Vlaktekening Spoor 5. De zwarte lijnen geven de begrenzing van Sleuf A2 weer. Schaal 1 : 2.

4.1.3 Vondstmateriaal

Het vondstmateriaal bestaat uit aardewerk dat op vlakniveau werd aangetroffen. Bij Spoor 2 werden vier fragmenten van roodbakkend aardewerk gevonden. Het betreft een bodemfragment van een kan met uitgeknepen standring, een fragment van een standlob met roetsporen, een randfragment van een papkommetje met een geel geglazuurde binnenzijde en een niet nader te omschrijven wandfragment met een donker geglazuurde buitenwand. Het betreft hier aardewerk dat in de Nieuwe Tijd (16de/17de eeuw) kan worden gedateerd. Uit de vulling van Spoor 3 (greppel) konden twee fragmenten van roodbakkend aardewerk worden geborgen. Het betreft een fragment van een oor met rondom roodbruin glazuur en een fragment van een vetvanger (spitsschotel), eenzijdig roodbruin geglazuurd. Daarnaast werd een fragment van een roodbruin geglazuurde plavuis met gele slibversiering aangetroffen. Deze vondsten kunnen in de Nieuwe Tijd (16de/17de eeuw) worden gedateerd.

4.1.4 Resultaten Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein Zaamslag

De opgave voor SOB Research was het uitgraven van de cunetten ten behoeve van de rijbaan op het Plein archeologisch te begeleiden. De cunetten werden uitgegraven tot op een diepte van 0.80 meter beneden maaiveld. Uiteindelijk konden bij de Archeologische Begeleiding 5 archeologische sporen worden gedocumenteerd.

In de aan de zuidzijde van het Plein uitgegraven sleuven A1 en A2 werden slechts twee sporen aangetroffen. Het betreft Spoor 1 in sleuf A1 en Spoor 5 in sleuf A2. Spoor 1, dat in het vlak op een diepte van 1.21 meter +NAP werd aangetroffen, is een brede greppel. Mogelijk betreft het hier een restant van een loopgraaf uit de Tweede Wereldoorlog. Spoor 5 betreft muurwerk, wat zeer waarschijnlijk met de in 1657 gebouwde Nederlands Hervormde kerk in verband kan worden gebracht. Omdat de huidige kerk uit 1898 stamt, betreft het hier waarschijnlijk muurwerk dat tussen 1657 en 1898 kan worden gedateerd.

In de aan de oostzijde van het plein uitgegraven sleuf B werden twee sporen aangetroffen. Spoor 2 betreft een muurfragment, mogelijk een muur van een huis. De muur is opgebouwd uit rode bakstenen met een formaat van 26x12x6 centimeter. Afgaande op het formaat van de gebruikte baksteen en het aangetroffen aardewerk zou mogelijk aan een datering tussen 1500 en 1650 A.D (NTA) kunnen worden gedacht, maar een latere datering in de tweede helft van de 17de eeuw of in het begin van de 18de eeuw kan niet worden uitgesloten. Spoor 3 betreft een greppel of sloot. Afgaande op het vondstmateriaal betreft het hier een spoor dat in de Nieuwe Tijd (waarschijnlijk 16de / 17de eeuw) kan worden gedateerd.

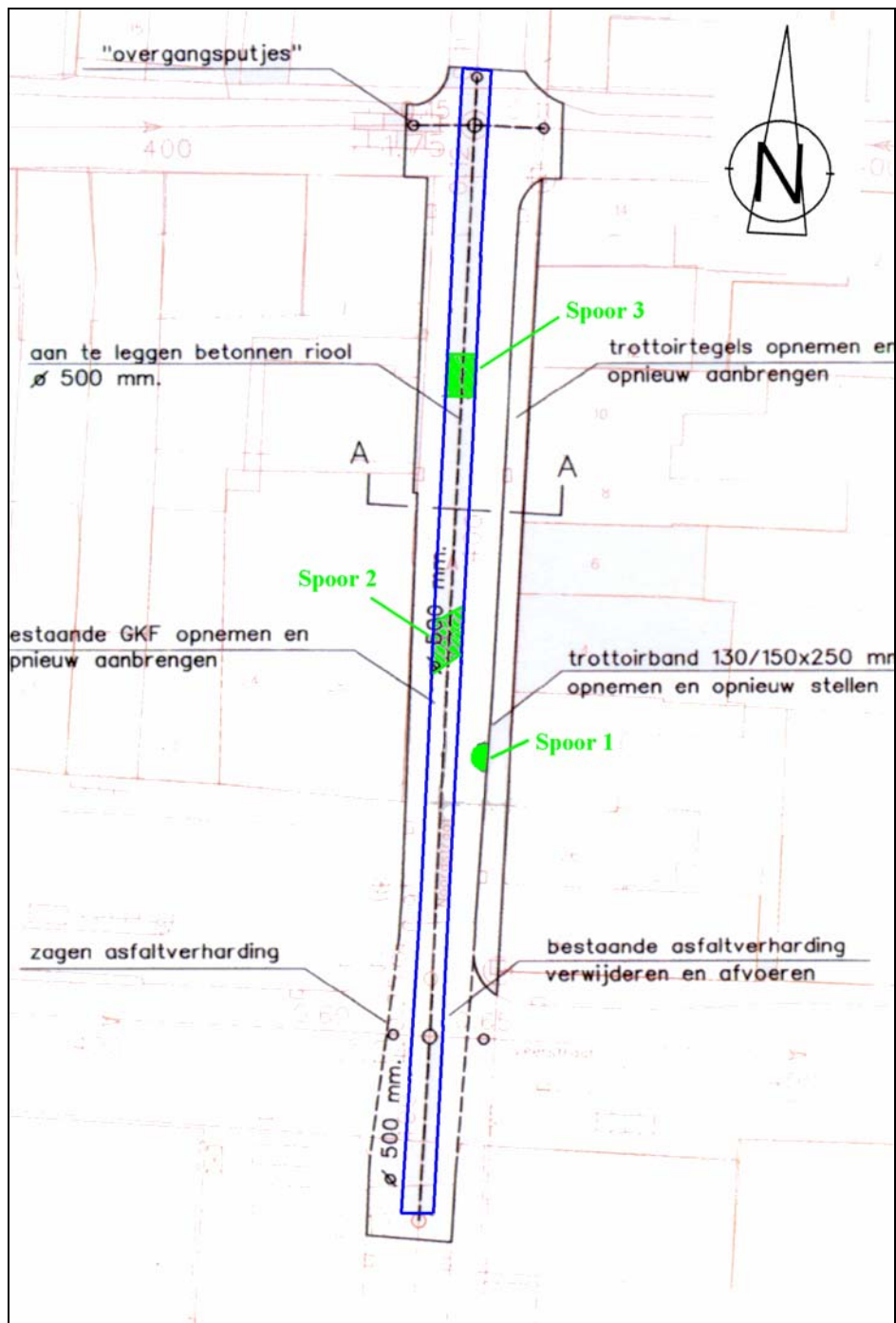
Spoor 4 betreft een muur, die afgaande op het formaat van de gebruikte bakstenen (24x12x?) in de Nieuwe Tijd, mogelijk ook nog in de Late Middeleeuwen kan worden gedateerd. Mogelijk betreft het hier een restant van de muur, waarmee het terrein rondom de kerk en het kerkhof werd begrensd.

Tijdens de begeleiding van het uitgraven van een kuil van 3.40 x 3.40 meter ten behoeve van de plaatsing van een glasbak op het noordelijke deel van het Plein werden geen archeologische sporen aangetroffen. De kuil werd uitgegraven tot op een diepte van 2.43 meter beneden maaiveld (0.21 meter +NAP). Op een diepte van 1.80 meter beneden maaiveld (0.84 meter +NAP) werden natuurlijke afzettingen van zand bereikt. Het betreft hier afzettingen die tot de Duinkerke 2-inversierug behoren. Daarboven bevond zich een heterogeen pakket.

4.2 Archeologische Begeleiding Vervanging riolering Noordstraat

4.2.1 Inleiding

De werkzaamheden in het kader van de vervanging van de riolering in de Noordstraat vonden plaats in september 2002. Hierbij werd het bestaande riool, gelegen op circa 2.00 meter beneden maaiveld, over een lengte van 80 meter vervangen door een nieuw riool dat op een diepte van gemiddeld 3.20 meter beneden maaiveld kwam te liggen (zie Afbeelding 16). Het graven van de 2 meter brede sleuf vond onder begeleiding van tenminste steeds één archeoloog plaats. De hoogteligging van het maaiveld liep van zuid (Veerstraat) naar noord (Noordstraat) op van 1.92 meter +NAP tot 2.03 meter +NAP.

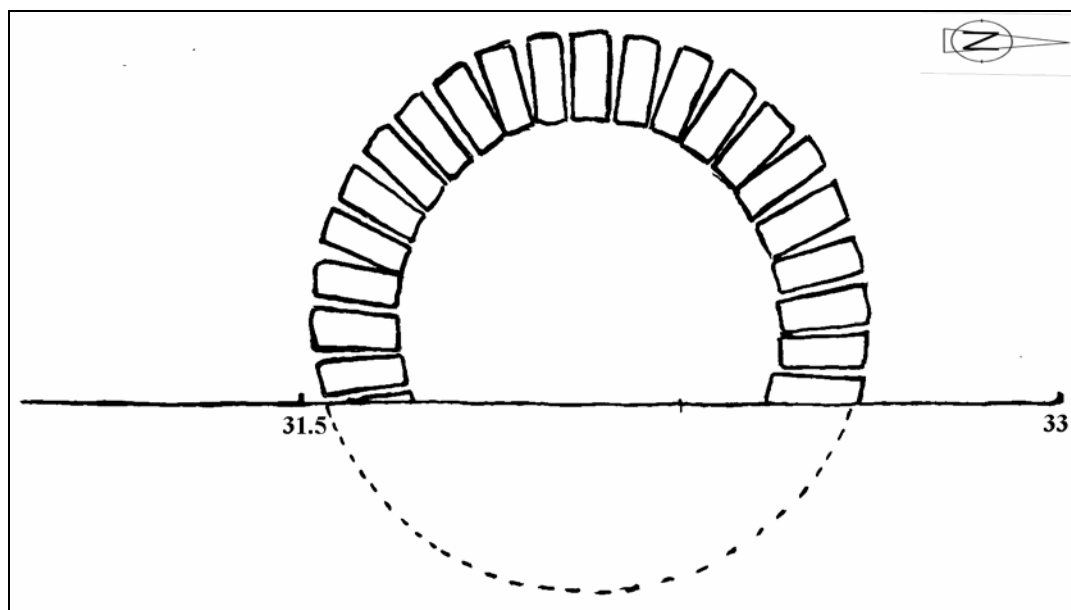
Afbeelding 16. Beschikbare plankaart Riooltracé Noordstraat. De uit te graven rioolsleuf is blauw omkaderd. De aangetroffen archeologische sporen zijn groen gemarkeerd. Schaal 1 : 500.

Om de leesbaarheid van de aangetroffen sporen te vergroten, is ter plaatse het profiel opgeschoond, waarna de sporen zijn ingemeten en gedocumenteerd. De aangetroffen sporen zijn alleen in de profielwand gedocumenteerd. Ze zijn niet gecoupeerd, omdat een dergelijke aantasting van de sporen buiten de voor een archeologische begeleiding geldende normen zou vallen (zie Handboek van ROB-specificaties, 1998, 1.5-5). Wel zijn de sporen bemonsterd, teneinde dateerbaar vondstmateriaal te kunnen verkrijgen. In totaal konden in de uitgegraven rioolsleuf 3 archeologische sporen worden gedocumenteerd.

4.2.2 De Grondsporen

De tijdens de archeologische begeleiding ingemeten en gedocumenteerde grondsporen (zie Afbeelding 16) kunnen als volgt worden beschreven:

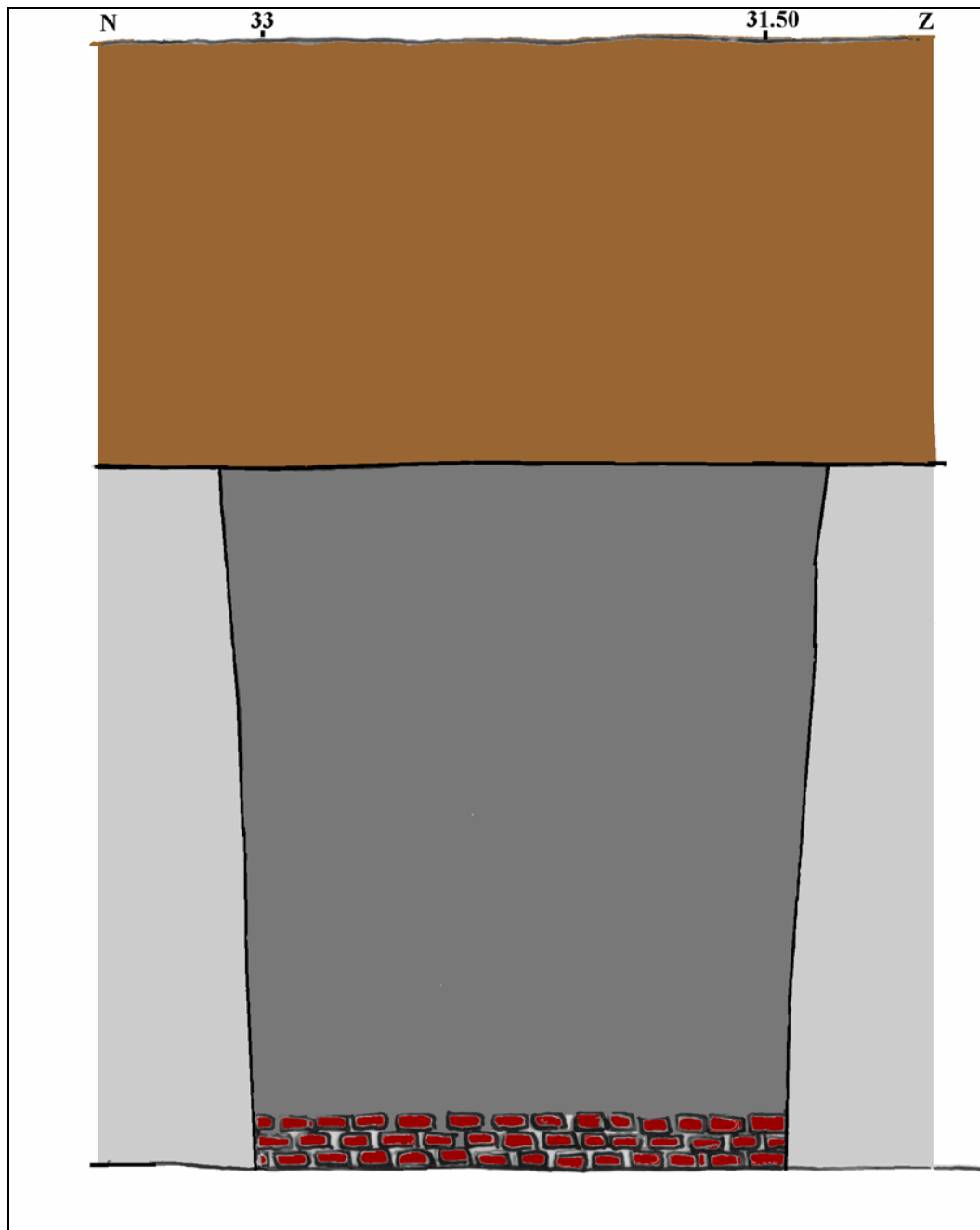
Spoor 1: dit spoor, dat werd aangetroffen tussen 31.50 meter en 33 meter aan de oostzijde van het riooltracé, betreft een waterput met een diameter van 1.50 meter (zie Afbeelding 17). De put was opgebouwd uit bakstenen met een formaat van 26x11x5 centimeter. De put is ingegraven in een natuurlijke afzetting van groengrijs zand (Duinkerke 2-afzetting).

Afbeelding 17. Vlaktekening van Spoor 1 in Riooltracé Noordstraat. Het vlak lag hier op 1.10 meter –NAP. De horizontale lijn geeft de oostelijke begrenzing van het riooltracé weer en dus niet de begrenzing van de 2 meter brede rioolsleuf (zie ook Afbeelding 16). Schaal 1 : 20.

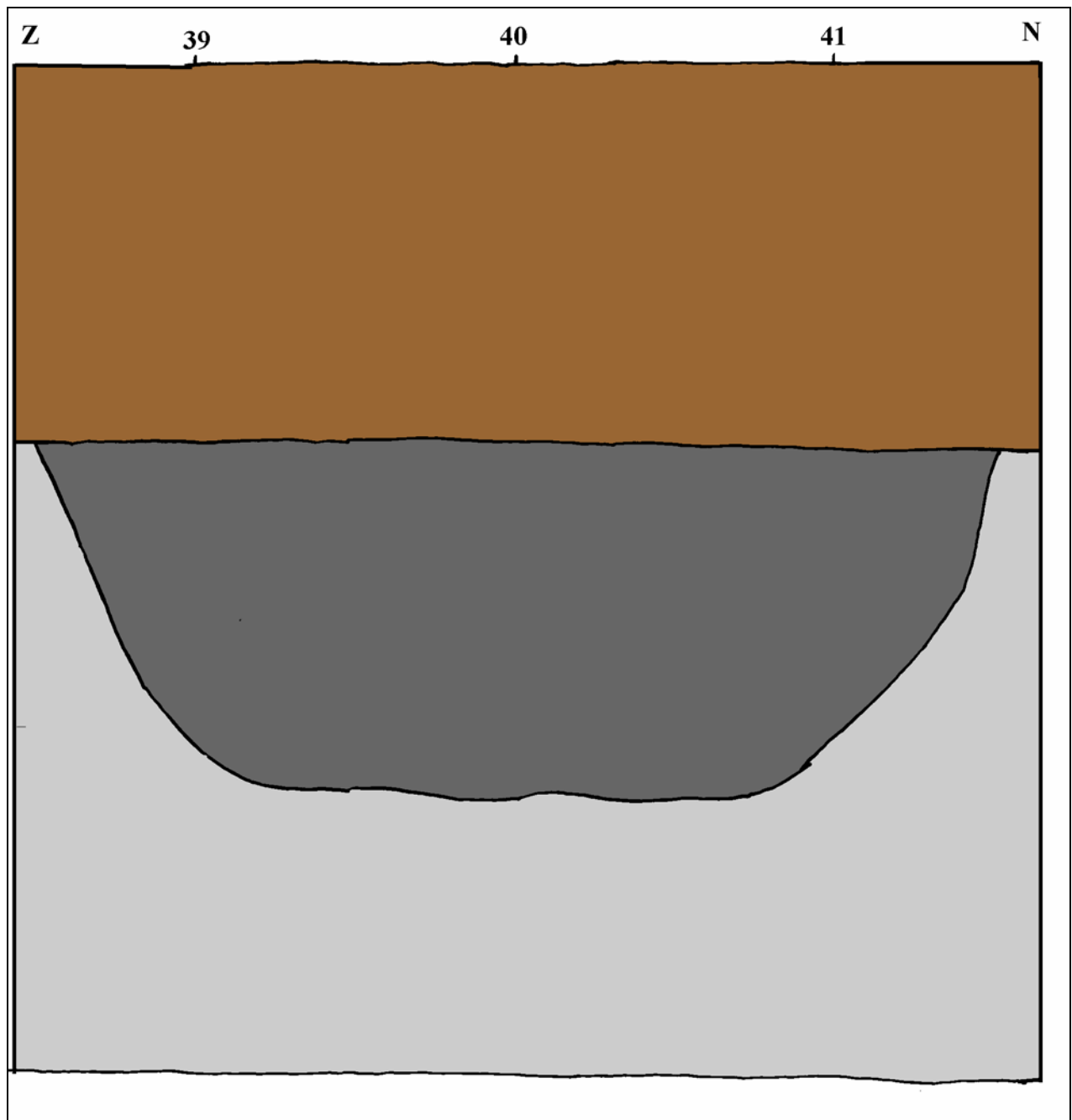
Het profiel van de oostelijke wand van het riooltracé ter plaatse van Spoor 1 kan als volgt worden beschreven:

- vanaf maaiveld tot 1.20 meter beneden maaiveld: gemêleerd pakket van zand en klei, donkergrijs tot donkerbruin, met fragmentjes puin, heterogeen (zie Afbeelding 18, donkerbruin)
- gelaagde vulling van de put: afwisseling van laagjes grijs zand met schelpen en laagjes zwart, kleiig en humeus, zand. Af en toe een heterogeen niveau. In de zwarte laagjes is hout, puin en aardewerk aangetroffen (IS.2) (zie Afbeelding 18, donkergrijs).
- baksteenring, 3-steens hoog bewaard, gevuld met grijs zand (IS.1) (zie Afbeelding 18, rood)
- grijs, matig fijn zand, met kleibandjes en organische inclusies (zie Afbeelding 18, lichtgrijs). In deze afzetting kunnen natuurlijke Afzettingen van Duinkerke 2 worden herkend.

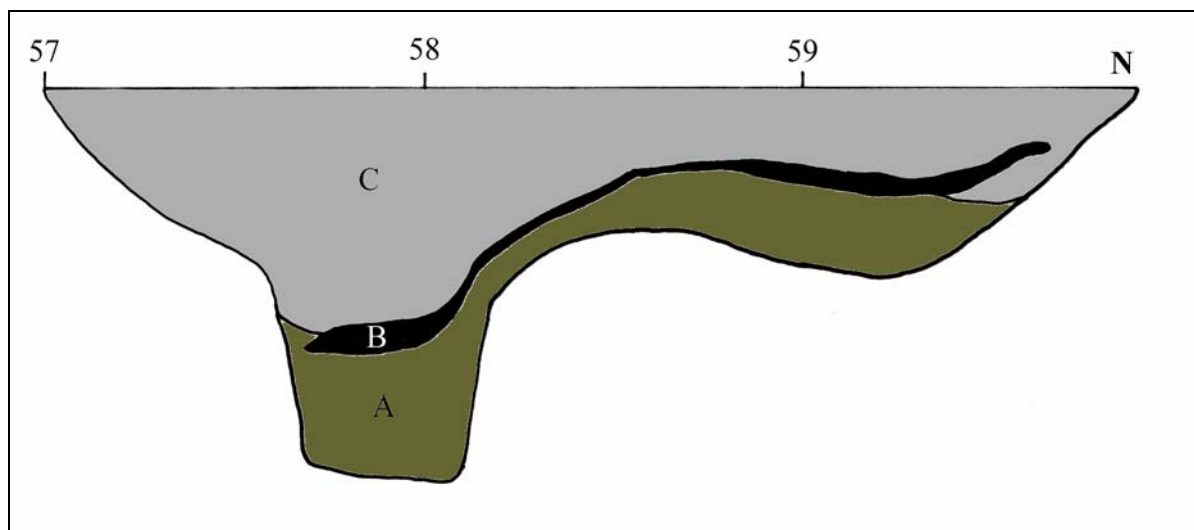
Afbeelding 18. Het oostelijk profiel van het riooltracé ter plaatse van Spoor 1. Schaal 1 : 20

Spoor 2: dit spoor betreft een greppel die van zuidwest naar noordoost de sleuf kruist (zie Afbeelding 16). De top van deze greppel werd aangetroffen direct onder het bovenste, gemêleerde en heterogene pakket op een diepte van 1.20 meter beneden maaiveld (0.76 meter +NAP). De greppel is op dit niveau circa 3.0 meter breed. De bodem van de U-vormige greppel is 1.60 meter breed en werd aangetroffen op een diepte van 2.30 meter beneden maaiveld (0.34 meter –NAP). De greppel is ingegraven in natuurlijke Duinkerke 2-afzettingen van groengrijs, matig fijn zand (zie Afbeelding 19). De centrale as van de greppel ligt in het profiel aan de westzijde van de sleuf op 40 meter en in het profiel aan de oostzijde van de sleuf op 41 meter. De greppel was gevuld met zwarte, matig gerijpte, humeuze klei, met puinfragmenten, aardewerk en botmateriaal (IS.3). De bodem van de rioolsleuf werd hier bereikt op 3.20 meter beneden maaiveld (1.24 meter –NAP).

Afbeelding 19. Het westprofiel van de rioolsleuf ter plaatse van Spoor 2. Schaal 1 : 20.

Spoor 3: dit spoor betreft een greppel met een lengte van 2.90 meter aan de bovenzijde (zie Afbeelding 16). De bovenkant van het spoor werd aangetroffen direct onder het bovenste, gemêleerde en heterogene pakket op een diepte van 0.80 meter beneden maaiveld (1.20 meter +NAP). Het spoor is in het zuidelijkste deel het diepst en reikt hier tot 2.44 meter beneden maaiveld (0.44 meter –NAP). Het spoor is ingegraven in natuurlijke Afzettingen van Duinkerke 2 van groengrijs, matig fijn zand. De vulling van het spoor bestaat uit (van onder naar boven): bruingrijze, zandige klei (zie Afbeelding 20, A), een humeus kleibandje met veel schelpresten, botmateriaal, aardewerk en houtskool (IS.4) (zie Afbeelding 20, B) en grijs, kleiig zand met houtskool en organische resten, zeer heterogeen (IS.5) (zie Afbeelding 20, C).

Afbeelding 20. Profieltekening Spoor 3. Getekend is het spoor, zoals dit zichtbaar was in het westprofiel van de sleuf. Het bovenste, heterogene pakket, dat hier 0.80 meter dik is, is op de tekening weggelaten. Schaal 1 : 20

4.2.3 Vondstmateriaal

Het tijdens de archeologische begeleiding van het uitgraven van de rioolsleuf in de Noordstraat aangetroffen vondstmateriaal bestaat in hoofdzaak uit aardewerk. Daarnaast werd ook wat botmateriaal aangetroffen. De aardewerkvondsten zijn overwegend afkomstig uit het bovenste, 0.60 tot 1.20 meter dikke, heterogene pakket. Het betreft losse vondsten van niet-corresponderende fragmenten aardewerk. In het aardewerkspectrum overheerst roodbakkerd aardewerk, dat in hoofdzaak in de 15de tot de 17de eeuw gedateerd kan worden. Het gaat om fragmenten van bakpannen, borden, papkommetjes, kommen en grappen, die in de meeste gevallen alleen aan de binnenzijde van een roodbruin glazuur waren voorzien. Van de 34 aangetroffen fragmenten konden 24 wandfragmenten niet nader worden gedetermineerd. Wel waren een drietal wandfragmenten van een gele slibversiering voorzien. Naast het roodbakkerd aardewerk werden 1 fragment grijsbakkerd aardewerk, 1 fragment witbakkerd aardewerk en 2 fragmenten steengoed aangetroffen. Het steengoed en het witbakkerd aardewerk, een wandfragment met een geel geglazuurde buitenwand, kunnen in de 17de of 18de eeuw worden gedateerd. Het fragment grijsbakkerd aardewerk is gezien de roetaanslag op de buitenwand waarschijnlijk van een kookpot. Dit fragment kan in de 14de/ 15de eeuw worden gedateerd.

Uit de vulling van de laat-middeleeuwse waterput (Spoor 1) komt een fragment roodbruine baksteen met groengrijs zoutglazuur. Tevens werden 2 fragmenten aardewerk aangetroffen. Het betreft wandfragmenten van reducerend gebakken aardewerk dat van een roodbruin glazuur is voorzien. De buitenwand is sterk beroet. Deze vondsten kunnen in de Late Middeleeuwen B – Nieuwe Tijd A worden gedateerd.

Uit de vulling van de greppel (Spoor 2) konden 6 fragmenten aardewerk en een tand van een varken worden geborgen. Het betreft 5 wandfragmenten van grijsbakkerd aardewerk en een fragment van een Pingsdorf-tuit. Het grijsbakkerd aardewerk kan in de 13de eeuw worden gedateerd. Voor de Pingsdorf-tuit geldt een datering in de 12de/13de eeuw.

Uit de zwarte vulling (laag B) van de greppel (Spoor 3) konden 4 fragmenten grijsbakkend aardewerk en een fragment van een dierlijke kaak worden geborgen. Een tweetal corresponderende randfragmenten kunnen aan een kan worden toegewezen. Het aardewerk kan in de 13de eeuw (Late Middeleeuwen B) worden gedateerd. Uit de vulling (laag C) van deze greppel konden 6 fragmenten grijsbakkend aardewerk worden geborgen. Het betreft hard gebakken aardewerk dat sterk met zand is verschaald. Een randfragment kan aan een Kogelpot worden toegewezen. Ook dit aardewerk kan in de 13de eeuw worden gedateerd.

4.2.4 Resultaten Archeologische Begeleiding Riolsleuf Noordstraat

De opgave voor SOB Research was het uitgraven van de sleuf ten behoeve van het vervangen van het bestaande riool en de aanleg van een nieuw riool in de Noordstraat archeologisch te begeleiden. De sleuf met een breedte van 2 meter werd uitgegraven tot op een diepte van maximaal 3.20 meter beneden maaiveld (1.17 – 1.28 meter –NAP). Uiteindelijk konden bij de Archeologische Begeleiding 3 archeologische sporen worden gedocumenteerd.

Aangetroffen werden een waterput en een tweetal greppels. De waterput kan op grond van het formaat van de gebruikte bakstenen in de Late Middeleeuwen B (1250 – 1500 A.D.) worden gedateerd. De waterput zal op een erf hebben gelegen, in de onmiddellijke nabijheid van een huis. Behalve de put werden echter geen bewoningssporen aangetroffen. De greppels kunnen op grond van het in de vullingen aangetroffen grijsbakkend aardewerk eveneens in de Late Middeleeuwen B (1250 – 1500 A.D.) worden gedateerd. De aanwezigheid van de waterput en de greppels vormen een aanwijzing voor Laatmiddeleeuwse bewoning in de directe omgeving.

5. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

5.1 Samenvatting en conclusies

In het kader van het project 'Herinrichting Plein, Zaamslag' in het centrum van de bebouwde kom van Zaamslag, Gemeente Terneuzen, heeft SOB Research in opdracht van de Gemeente Terneuzen het uitgraven van cunetten ten behoeve van de aanleg van de rijweg op het Plein en het uitgraven van een sleuf ten behoeve van het vervangen van het bestaande riool en de aanleg van een nieuw riool in de Noordstraat archeologisch begeleid. Doel van de begeleiding was de aanwezige archeologische en cultuurhistorische waarden te inventariseren en te documenteren. De archeologische begeleiding resulteerde in de documentatie van 5 archeologische sporen op het Plein en 3 archeologische sporen in het riooltracé in de Noordstraat.

In de aan de zuidzijde van het Plein uitgegraven sleuven A1 en A2 werden een tweetal sporen aangetroffen. In Sleuf A1 werd in het vlak op een diepte van 1.21 meter +NAP een brede greppel (Spoor 1) aangetroffen. Mogelijk betreft het hier een loopgraaf uit de Tweede Wereldoorlog. In Sleuf A2 werd een stukje muurwerk (Spoor 5) aangetroffen, dat zeer waarschijnlijk met de in 1657 gebouwde Nederlands Hervormde kerk in verband kan worden gebracht. Omdat de huidige kerk uit 1898 stamt, betreft het hier waarschijnlijk muurwerk dat tussen 1657 en 1898 kan worden gedateerd.

In de aan de oostzijde van het plein uitgegraven sleuf B werden twee sporen aangetroffen. Spoor 2 betreft een muurfragment, opgebouwd uit rode bakstenen met een formaat van 26x12x6 centimeter. Afgaande op het formaat van de gebruikte baksteen en het aangetroffen aardewerk zou mogelijk aan een datering tussen 1500 en 1650 A.D (NTA) kunnen worden gedacht, maar een latere datering in de tweede helft van de 17de eeuw of in het begin van de 18de eeuw kan niet worden uitgesloten. Spoor 3 betreft een greppel of sloot, die afgaande op het vondstmateriaal in de Nieuwe Tijd (waarschijnlijk 16de / 17de eeuw) kan worden gedateerd.

Aan de noordzijde van het Plein werd Spoor 4 aangetroffen. Het betreft een muur, die afgaande op het formaat van de gebruikte bakstenen (24x12x?) in de Nieuwe Tijd, mogelijk ook nog in de Late Middeleeuwen kan worden gedateerd. Mogelijk betreft het hier een restant van de muur, waarmee het terrein rondom de kerk en het kerkhof werd begrensd.

Bij de archeologische begeleiding van het uitgraven van een kuil van 3.40 x 3.40 meter ten behoeve van de plaatsing van een glasbak op het noordelijke deel van het Plein werden geen archeologische sporen aangetroffen.

Tijdens de archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden in de rioolsleuf in de Noordstraat konden 3 archeologische sporen worden gedocumenteerd. Het betreft een waterput en een tweetal greppels. De waterput kan op grond van het formaat van de gebruikte bakstenen in de Late Middeleeuwen B (1250 – 1500 A.D.) worden gedateerd. De greppels kunnen op grond van het in de vullingen aangetroffen grijsbakkend aardewerk eveneens in de Late Middeleeuwen B (1250 – 1500 A.D.) worden gedateerd. De aanwezigheid van de waterput en de greppels duiden op de aanwezigheid van Laat-middeleeuwse bewoning in de directe omgeving.

Op basis van de tijdens de archeologische begeleiding gedane waarnemingen kan de conclusie worden getrokken dat met name op het Plein de bodemopbouw door allerlei graafactiviteiten in het verleden tot op een diepte tussen 1.00 en 2.00 meter beneden maaiveld sterk verstoord is, waardoor de kans op het aantreffen van onbeschadigde archeologische resten hier als gering kan worden ingeschat.

5.2 Aanbevelingen

Omdat alle archeologische sporen binnen het kader van de Archeologische Begeleiding voldoende konden worden gedocumenteerd, wordt de uitvoering van nader archeologisch onderzoek in de vorm van een Definitief Archeologisch Onderzoek (DAO) door een opgraving niet noodzakelijk geacht.

Literatuur

- Anon: Visscher-Romankaart van Zeeland; Alphen aan den Rijn: 1973.
- Anon: Chromotopografische Kaart des Rijks, 1:25.000, Zaamslag, 1918, Historische Atlas Zeeland, Robas Producties; Landsmeer: 1989.
- Berendsen, H.J.A.: De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie, Utrecht: 1996.
- Boomsluiters, D.: Rapportage Grondonderzoek t.p.v. Plein, Zaamslag, SGS Laboratory Services, Sector Milieu; Terneuzen: 2002
- Driel L., van, Steketee, A.: Zeeuwse Plaatsnamen. Van Aardenburg tot Zonnemaire; Vlissingen: 1995.
- Jansen, B.: Rijksweg 61, Omleiding Zaamslag, gemeente Terneuzen. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie, RAAP rapport 544; Amsterdam: 2000
- Jongepier, J., Zeeland in de prehistorie, Middelburg: 1995.
- Ras, J.: Archeologische Begeleiding Rijksweg 61, omleiding Zaamslag, Gemeente Terneuzen, SOB Research; Heinenoord: 2001
- Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, Tweede generatie; Amersfoort: 2000.
- Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS); Amersfoort: 2001.
- Rijks Geologische Dienst (RGD): Toelichtingen bij de Geologische Kaart van Nederland 1: 50.000, Zeeuwsch-Vlaanderen; Haarlem: 1977.
- Rijks Geologische Dienst (RGD): Geologische Kaart van Nederland 1: 50.000, Blad Zeeuwsch-Vlaanderen, Westblad; Haarlem: 1977.
- Rijks Geologische Dienst (RGD): Toelichtingen bij de Geomorfologische Kaart van Nederland 1: 50.000, Zeeuwsch-Vlaanderen; Haarlem: 1987.
- Rijks Geologische Dienst (RGD): Geomorfologische Kaart van Nederland 1: 50.000, Zeeuwsch-Vlaanderen; Haarlem: 1987.
- Rijks Geologische Dienst (RGD): Paleogeografische kaarten van Zeeland, Holocene, 1: 500.000; Haarlem: 1996.
- Rijks Geologische Dienst (RGD): Geologische kaarten van Zeeland, Holocene, 1: 250.000; Haarlem: 1996.
- Rummelen van, F.F.F.E.: Toelichtingen bij de Geologische Kaart van Nederland 1 : 50.000, Blad Zeeuwsch-Vlaanderen West en Oost, Rijks Geologische Dienst; Haarlem: 1977
- Tichelman, G. e.a.: Aanvullend Archeologisch Onderzoek in Zaamslag, gemeente Terneuzen, ADC Rapport 62; Bunschoten: 2000

- Visser de, N.J.G.: Aanvullende Archeologische Inventarisatie Parallelwegen N61, Zaamslag – Zaamslagveer, SOB Research; Heinenoord: 2002
- Vos, P. C. & Van Heeringen, R. M.: Holocene geology and occupation history of the Province of Zeeland (SW Netherlands), in Mededelingen Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO Nr. 59, Holocene evolution of Zeeland (SW Netherlands), Scientific editor: M.M. Fischer, Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO; Haarlem: 1997 .
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties: Grote Historische Provincie Atlas, Zeeland 1856 - 1858, 1:25.000; Groningen: 1992.
- Zagwijn, W.H., Nederland in het Holoceen; 's Gravenhage: 1991.

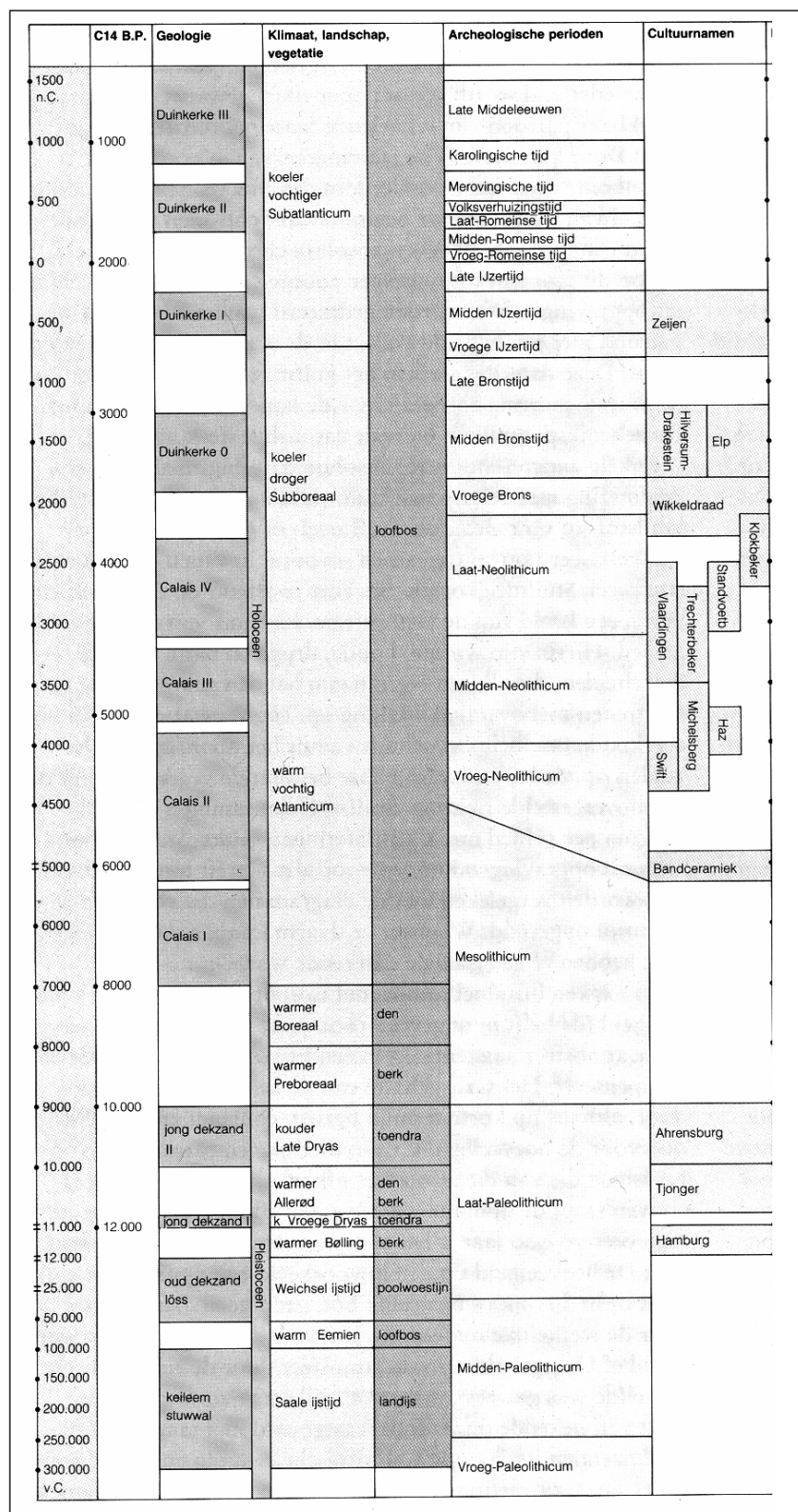
Verklarende woordenlijst

antropogeen	door menselijk handelen
C14 datering	bepaling van het gehalte aan radioactieve koolstof (C14) van organisch materiaal (hout, houtskool, schelpen, etc.) waaruit de ouderdom kan worden afgeleid. Deze ouderdom wordt opgegeven in jaren voor 1950 na Chr.
differentiële klink	verschijnsel waarbij relatief hoog of laag liggende gebieden door geologische of fysische processen laag of hoog (andersom) komen te liggen. Ook wel omgekeerde klink of reliëfinversie genoemd
dy	organische afzetting, bestaande uit fijn verdeelde afgestorven plantenresten, in stilstaand water bezonken
erosie	verzamelnaam voor processen die het aardoppervlak aantasten en los materiaal afvoeren. Dit vindt voornamelijk plaats door wind, ijs en stromend water
estuarium	een min of meer trechtervormige monding van een rivier die binnen het bereik van getijdestromingen ligt
eutroof veen	veen dat in een voedselrijk milieu ontstaan is
fluviaal	onder invloed van een rivier
geul	rivier- of kreekbedding
gorzenlandschap	gebied dat boven gemiddeld hoogwater ligt en pas bij de hoogste vloed onderloopt
gyttja	organische afzetting, bestaande uit fijn verdeelde afgestorven plantenresten, in stilstaand water bezonken
Hollandveen	alle veenpakketten die gedurende het Holocene zijn ontstaan met uitzondering van het basisveen. De definitie van 'Hollandveen' betreft dus in feite bijna alle veenpakketten die gedurende de afgelopen 8000 jaar zijn ontstaan
Holocene	jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: circa 9000 jaar voor Chr. tot heden)
in situ	bewaard gebleven op de oorspronkelijke plaats. Dit met name met betrekking tot onverstoorte archeologische sporen en vondsten
klink	maaivelddaling van veen- en kleigronden door ontwatering, oxidatie van organisch materiaal en krimp
kreekkrug	restant van een door zand- en klei-afzettingen verlande, oude kreek. Door differentiële klink meestal hoger gelegen dan de omgeving
lagunair, lagune	ondiepe baai, beschermd tegen open zee door een strandwal of haf

marien	het milieu waar sedimentatie plaatsvindt die direct wordt beïnvloed door de zee
meanderen	zich bochtig door het landschap slingeren (van waterlopen)
mesotroof veen	veen, dat in matig voedselrijk milieu is ontstaan
modderklei	afzettingen in het permariene gebied, bestaande uit kleiige venen en venige kleien
moertering	veenafgraving, hoofdzakelijk ten behoeve van zoutwinning en de winning van brandstof (turf)
oligotroof veen	veen, dat in voedselarm milieu is ontstaan
oxidatie	(traag) verbrandingsproces van organisch materiaal in reactie met zuurstof
permarien	het milieu, waarin de sedimentatie wordt beïnvloed door de zee (via het rivier- en kreekstelsel), maar waar mariene afzettingen van betekenis ontbreken
Pleistoceen	geologisch tijdperk dat ongeveer 2 miljoen jaar geleden begon. De tijd van de IJstijden, maar ook van gematigd warme perioden. Het Pleistoceen eindigt met het begin van het Holoceen
pollenanalyse	statistische studie van stuifmeelkwarts en sporen, die in sedimenten gevonden worden. Doel is onder meer milieureconstructie
regressiefase	periode waarin de zee-invloed afneemt (als gevolg van een daling van de zeespiegel of als gevolg van sluiting van strandwallencomplex) na een transgressiefase
sediment	afzetting gevormd door bezinksel of neerslag
sondeerijzer	lange, dunne metalen 'prikstok', die onder meer wordt gebruikt om antropogene sporen te op te sporen
transgressiefase	fase waarin de invloed van de zee zich in het binnenland uitbreidt (als gevolg van stijging van de zeespiegel of als gevolg van erosie van het strandwallencomplex)
verlandingsklei	klei die aan het einde van een transgressiefase wordt afgezet

Bijlage 1

Archeologische en geologische tijdschaal

Het hierbij geboden overzicht geeft de geologische en archeologische hoofdperioden weer. De dateringen in de linkerkolom (voor en na Chr.) zijn gekalibreerd en geven de betrouwbaarste dateringen. Bron: ROB, 1988

Bijlage 2

Overzicht In Situ-vondsten Archeologische Begeleiding Herinrichting Plein, Zaamslag

Nr.: IS.1

Vlak 1, Spoor 2

donkergrijsbruin, matig fijn en licht kleiig zand met veel houtskool

4 fragmenten roodbakkend aardewerk, waaronder bodemfragment met uitgeknepen standring en randfragment van een papkommetje met geel geglazuurde binnenzijde. 1500–1700 A.D.

Nr.: IS.2

Vlak 1, Spoor 3

donkergrijsbruin, matig fijn en licht kleiig zand met wat houtskool

2 fragmenten roodbakkend aardewerk: fragment vetvanger (spitsschotel), eenzijdig roodbruin geglazuurd, fragment van een oor, roodbruin geglazuurd
1 fragment plavuis met roodbruin glazuur en gele slibversiering 1500-1700 A.D.

Bijlage 3

Waarnemingen profiel westzijde Rioolsleuf Noordstraat, Zaamslag

Profiel op 3 meter:

0.00-1.50	klei, donkerbruin, heterogeen, met fragmentjes puin, bovenste 30 centimeter groter puin
1.50-3.20	klei, groengrijs, matig gerijpt, ijzeroer, zandig

Profiel op 6 meter:

0.00-1.30	klei, donkerbruin, heterogeen, met fragmentjes puin
1.30-2.10	zand, grijs, matig fijn, ijzeroer
2.10-3.30	klei- en zandbanden, grijs, ijzeroer, klei is matig gerijpt

Profiel op 14 meter:

0.00-1.10	klei, donkerbruin, heterogeen, met fragmentjes puin
1.10-2.30	zand, donkerblauwgrijs-donkergrijs
2.30-3.20	zand, grijs, kleibandjes

Profiel op 34 meter:

0.00-1.20	klei, donkerbruin-zwart, heterogeen, met fragmentjes puin
1.20-2.40	zand, groengrijs-grijs, ijzeroer
2.40-3.10	zand, blauwgrijs
3.10-3.30	zand, groengrijs-grijs

Profiel op 52 meter:

0.00-0.95	klei, donkerbruin-zwart, heterogeen, met fragmentjes puin
0.95-1.10	klei, groengrijs, matig gerijpt
1.10-2.40	zand, groengrijs-grijs, matig fijn, ijzeroer, schelpjes
2.40-3.20	zand, grijs, matig fijn, ijzeroer, kleibandjes

Profiel op 69.5 meter:

0.00-0.90	klei, donkerbruin-zwart, heterogeen, met fragmentjes puin
0.90-1.45	heterogeen, zand en klei, donkergroengrijs-bruingrijs, puin
1.45-2.25	zand, groengrijs-grijs, ijzeroer
2.25-2.55	zand, grijs, kleibandjes, ijzeroer
2.55-3.00	zand, groengrijs-grijs, matig fijn

Profiel op 74.5 meter:

0.00-0.60	klei, donkerbruin-zwart, heterogeen, met fragmentjes puin
0.60-1.40	heterogeen, zand en klei, donkergroengrijs-bruingrijs, puin
1.40-2.50	zand, grijs, ijzeroer
2.50-3.05	zand, groengrijs-grijs, matig fijn, kleibandjes, organische inclusies

Bijlage 4

Overzicht In Situ-vondsten Archeologische Begeleiding Riooltracé Noordstraat, Zaamslag

Nr.:IS.1

Spoor 1

Baksteen , rood, 11x26x5

LMEB

Nr.:IS.2

Spoor 1

Vulling put.

1 fragment roodbruine baksteen, 1 zijde met groengrijze zoutglazuur

LMEB/NTA

1 fragment hout

2 wandfragmenten aardewerk: reducerend gebakken, 1 zijde roodbruine glazuur,
andere zijde roetsporen

Nr.:IS.3

Spoor 2

Vulling gracht, matig gerijpte, humeuze, zwarte klei.

1 tand, dierlijk.

LMEB

1 randfragment (tuit) Pingsdorf-aardewerk

5 wandfragmenten grijsbakkend aardewerk

Nr.:IS.4

Spoor 3

Zwarte vulling (laag B), humeuze klei.

1 randfragment grijsbakkend aardewerk, voorraadpot/kookpot

LMEB

2 wandfragmenten grijsbakkend aardewerk

1 fragment van een kaak met tanden, dierlijk

Nr.:IS.5

Spoor 3

Vulling (laag C), grijs, kleiig zand

1 randfragment grijsbakkend aardewerk, Kogelpot

LMEB

6 wandfragmenten grijsbakkend aardewerk

Bijlage 5

SOB Research: Gegevens

SOB RESEARCH

Naam: SOB Research B.V., Instituut voor Archeologisch en Aardkundig Onderzoek
Bezoekadres: Hofweg 13, Heinenoord

Postadres: Postbus 5060
3274 ZK Heinenoord

Telefoon: 0186 604432
Fax: 0575 476139
E-Mail: sobresearch@wxs.nl

Directeur: jhr. J. E. van den Bosch
Raad van Advies: J. van de Erve (Voorzitter)
Prof. dr. ir. J. T. Fokkema (Vice-Voorzitter)
J. van Kerchove (Secretaris)

Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam
Inschrijvingsnummer Register: 24346983
BTW nummer: NL 806042965

Bankrelatie: Rabobank Berkel-IJssel
Rekeningcourant: Nr.: 3543.43.181